

Я.В. Володарець-Урбанович *

КВАДРАТНІ ПІДВІСКИ «КОЗІЇВКА / НОВА ОДЕСА»

Статтю присвячено квадратним підвіскам, що в основному походять із дніпровських скарбів першої хронологічної групи за О.О. Щегловою. Дані знахідки можна об'єднати в групу прикрас «Козіївка / Нова Одеса». Окреслено типи, хронологію та ареал поширення таких прикрас.

К л ю ч о в і с л о в а: квадратні підвіски «Козіївка / Нова Одеса», раннє середньовіччя, VI–VII ст., пеньківська культура, колочинська культура, «старожитності анти», скарби типу «Мартинівки», перша хронологічна група скарбів за О.О. Щегловою.

Прикраси, що входили до складу дніпровських скарбів типу Мартинівки чи першої хронологічної групи за О.О. Щегловою неодноразово привертали до себе увагу дослідників (Родинкова 2011, с. 240–242). Однак, ряд категорій не знайшли свого повного відображення в науковій літературі. До таких, зокрема, належать квадратні підвіски, прикрашені напівсферичними випуклостями, розташованими по кутах та по центру, і смужками пресованих крапок-точок, вибитих пуансоном по краю, із приклепанними вушками.

Причини у цьому слід шукати в обмеженій кількості таких знахідок, адже донедавна вони походили лише із двох частин Козіївсько-Новоодеського скарбу. Але останнім часом їхня кількість збільшилася. Тож нагальною є систематизація знахідок, вирішення проблеми їхнього походження, еволюції, поширення та місця у вбранні ранньосередньовічних слов'ян. Загалом, ці прикраси можна об'єднати в категорію підвісок «Козіївка / Нова Одеса».

Типологія. Перш ніж перейти до аналізу самих виробів, слід коротко охарактеризувати їхні основні морфологічні та конструктивні особливості (рис. 1). В основу виділення цієї категорії підвісок покладено виробу, що мають квадратні обриси.

* ВОЛОДАРЕЦЬ-УРБАНОВИЧ Ярослав Володимирович — кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту археології НАН України, volodarets_urbanovych@iananu.org.ua, volodargrad@ukr.net

Усі вони мають дуже різноманітні вушка: цільноліті; вироблені з металевої стрічки та прикріплені заклепками; із металевого дроту; виготовлені разом із підвіскою і загнуті.

Орнамент на цих виробках представлений напівсферами по кутах чи на кутах та по центру; круглою серцевиною по центру; по краю нанесений орнамент у вигляді двох ліній із поперечними насічками чи смужок із пресованих крапок-точок, вибитих пуансоном.

Загалом ці підвіски можна поділити на два типи за оздобленням та певними морфологічними особливостями.

Тип 1. Квадратні підвіски з кульками на кутах, розмірами від $2,3 \times 1,8$ см до $4,2 \times 4,4$ см. По краю нанесений орнамент із двох ліній із поперечними насічками. Від кутів по діагональні нанесені хрестоподібні лінії, що в перетині по центру сходяться до круглої серцевини. Вушка цільноліті.

Матриці для виготовлення подібних підвісок виявлені на двох кам'яних ливарних формочках (загалом три зображення) із Бернашівки, житло 36¹ та одній із Сухої Гомільши, яма 20 (Додаток 1; рис. 2). Подібні зображення відомі й на формочках із півночі Східної Європи — Білий Городок, Камно (Щеглова 2002, с. 141; рис. 3, 1–5; 2009, рис. 2, 32–34), однак вони є накладками, а не підвісками. А от виробу, які могли виготовлятися у формочках із Бернашівки та Сухої Гомільши, належать до «нашивок для очілля» за І.С. Винокуром (Винокур 1997, рис. 45) чи група IV, різновид 20 за О.О. Щегловою (великі прямокутні підвіски і накладки із кульками по кутах) (Щеглова 2002, с. 141; рис. 3, 1–5; 2009, с. 46; рис. 2, 33).

Цікаво, що на формочці із Сухої Гомільши матриця більша за розмірами ніж решта, і не має напівсфер на кутах. Це може бути відображенням хронологічних чи регіональних особливостей і в подальшому, при появі нових знахідок, дасть можливість виділити серій чи варіацій типу 1.

¹ Умови виявлення та посилання на джерела див. Табл. 1.

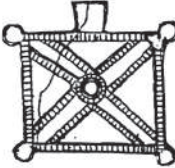

Дата комплексу із Бернашівки визначена періодом останніх десятиліть VI — перших десятиліть VII ст. (II фаза празької культури за І.О. Гавритухіним) (Гавритухін 2005, с. 415), тобто часом початку формування елементів вбрання, характерних для дніпровських скарбів першої хронологічної групи за О.О. Шегловою (Гавритухін, Обломский 1996, с. 146). Імовірно, цим же часом можна датувати фор-

мочку із Сухої Гомільши. На пам'ятці присутній пенківський та сахнівський культурно-хронологічний горизонт. Знахідку можна пов'язати саме із пенківським шаром (Володарець-Урбанович 2017, с. 333—336).

Слід відмітити, що в кам'яних ливарних формочках виготовляли прикраси (квадратні та трапецієподібні підвіски) із свинцево-олов'янистої бронзи (Егорьков 2012; Егорьков,

Таблиця 1. Квадратні підвіски «Козіївка / Нова Одеса»

№ на карті (рис. 4)	Тип	К-ть Рис.	Пам'ятка	Адміністративна прив'язка	Тип пам'ятки	Тип комплексу	Датування	Література
1.	1	3 2, 1—3	Бернашівка	Укр., Могилев-Подільський р-н Вінницької обл.	поселення	житло 36	Останні десятиліття VI — перші десятиліття VII ст.	Винокур, Мегей 1992; Винокур 1997, с. 67; рис. 30; 31; 32; 1998 Михеев 1978, с. 10; 1985, рис. 38, 4; Володарець-Урбанович 2017, с. 324—328
2.	1	1 2, 4	Сухо Гомільша	Укр., Зміївський р-н Харківської обл.	поселення	яма 20		
3.	2	9 3, 1—9	Козіївка / Нова Одеса	Укр., Краснокутський р-н Харківської обл.		скарб	друга — третя чверть VII ст.	Корзухіна 1996, табл. 45, 9; 51, 1—8
4.	2	11 3, 12	Черкаська Конопелька	Рос., Суджанський р-н Курской обл.	—	скарб	друга — третя чверть VII ст.	Родінкова, Сапрыкина 2015, с. 44; рис. 2, 10
5.	2	1 (14?) 3, 14	Хитці	Укр., Лубенський р-н Полтавської обл.	—	скарб	друга — третя чверть VII ст.	Володарець-Урбанович, Сидоренко 2016, с. 121
6.	2	1 3, 13	Полтава (2014 р.)	Укр., Полтавський р-н Полтавської обл.	—	скарб	друга — третя чверть VII ст.	Супруненко, Володарець-Урбанович, Пуголовок 2016, с. 97
7.	2	1 3, 11	Лучисте	Укр., АР Крим	могильник	склеп 54, шар 3, поховання 16	середина VII ст.	Айбабин, Хайредінова 2014, с. 74; табл. 66, 4
8.	2	1 3, 10	«Ленінський путь»	Рос., Краснодарський край	могильник			Гавритухін, Пьянков 2003, с. 198; табл. 73, 24

Форма виробу		Підвіски «Козіївка / Нова Одеса»	
<div style="border: 1px solid black; width: 100px; height: 100px; margin: 0 auto; background-color: #cccccc;">Квадрат</div>		Тип 1	Тип 2
Форма вушка			
Вушка цільнолиті	Металева стрічка із заклепкою	<p><i>Рис. 1. Основні елементи конструкції підвісок та схема типології підвісок типу «Козіївка / Нова Одеса»</i></p>	
			
Із бронзового дроту	Вушка цільнолиті і загнуті		
			
Орнаментация			
Кути	Центр	Краї	
			

Щеглова 2000), що в скарбах першої хронологічної групи вже вирізані з тонкої платівки з вибитим на ній орнаментом. Імовірно, виробництво таких прикрас із часом змінилося.

Тип 2. Квадратні підвіски, прикрашені напівсферичними випуклостями, розташованими по кутах та по центру та смужками пресованих крапок-точок, вибитих пуансоном по краю (рис. 3), із приклепаними вушками. Хоча на двох фрагментах підвісок із Козіївсько-Новоодеського скарбу вушка цільнолиті, загнуті (рис. 3, 3, 6).

Такі прикраси походять із Козіївсько-Новоодеського (одна ціла та вісім фрагментів; рис. 3, 1–9), Полтавського (2014 р.) (рис. 3, 13), Хитцівського (рис. 3, 14) та Черкасько-Конопельківського (одна ціла та 10 фрагментованих; рис. 3, 12) скарбів Дніпровського Лівобережжя; із могильника Лучисте, склеп 54, шар 3, поховання 16² (рис. 3, 11) в Криму та

² Поховання 16 склепу 54 дитяче (Айбабин, Хайредінова 2014, с. 66). Визначення статі та віку проведено за інвентарем, а не за антропологічними дослідженнями. О.О. Щеглова і В.Є. Родинкова вважають, що більшість відповідностей убору антських старожитностей зафіксовані у дитячих похованнях із ранньо-

на могильнику «Ленінський путь» (рис. 3, 10) у Передкавказзі (Додаток 1; рис. 4).

Слід відмітити, що знахідка з Полтавського скарбу 2014 р. майже вдвічі менша за інші вироби цього типу.

Слід наголосити, що В.С. Аксьонов знахідку (рис. 3, 15) із катакомби 24 могильника Верхній Салтів також зараховує до категорії даних прикрас (Аксенов 2010, с. 74; рис. 1, 12). Однак, підвіска із цього комплексу суттєво відрізняється від інших знахідок і навряд чи належить до досліджуваного кола виробів.

Підвіски типу 2 були виявлені лише в дніпровських скарбах першої хронологічної групи за О.О. Щегловою, період збереження яких визначається в межах другої — третьої чверті VII ст. (Гавритухин 1996, с. 95; Родинкова 2012, с. 153, 157–158; Казанский 2014, с. 53–55; Обломский, Родинкова 2014). Хоча формування самого вбрання почалося із другої половини чи кінця VI ст. (Гавритухин, Обломский 1996, с. 146; Родинкова 2014, с. 90).

середньовічних могильників Криму. Це може бути відображенням соціального чи вікового статусу похованих (Щеглова, Родинкова 2003, с. 296–297).

Рис. 2. Формочки для виготовлення підвісок «Козіївка / Нова Одеса», тип 1: 1–3 — Бернашівка; 4 — Суха Гомільша

Цю хронологію підтверджує³ знахідка з могильника Лучисте. Поховання 16 склепу 54 датується серединою VII ст. (Айбабин, Хайредінова 2014, с. 20, рис. 3, 18–22).

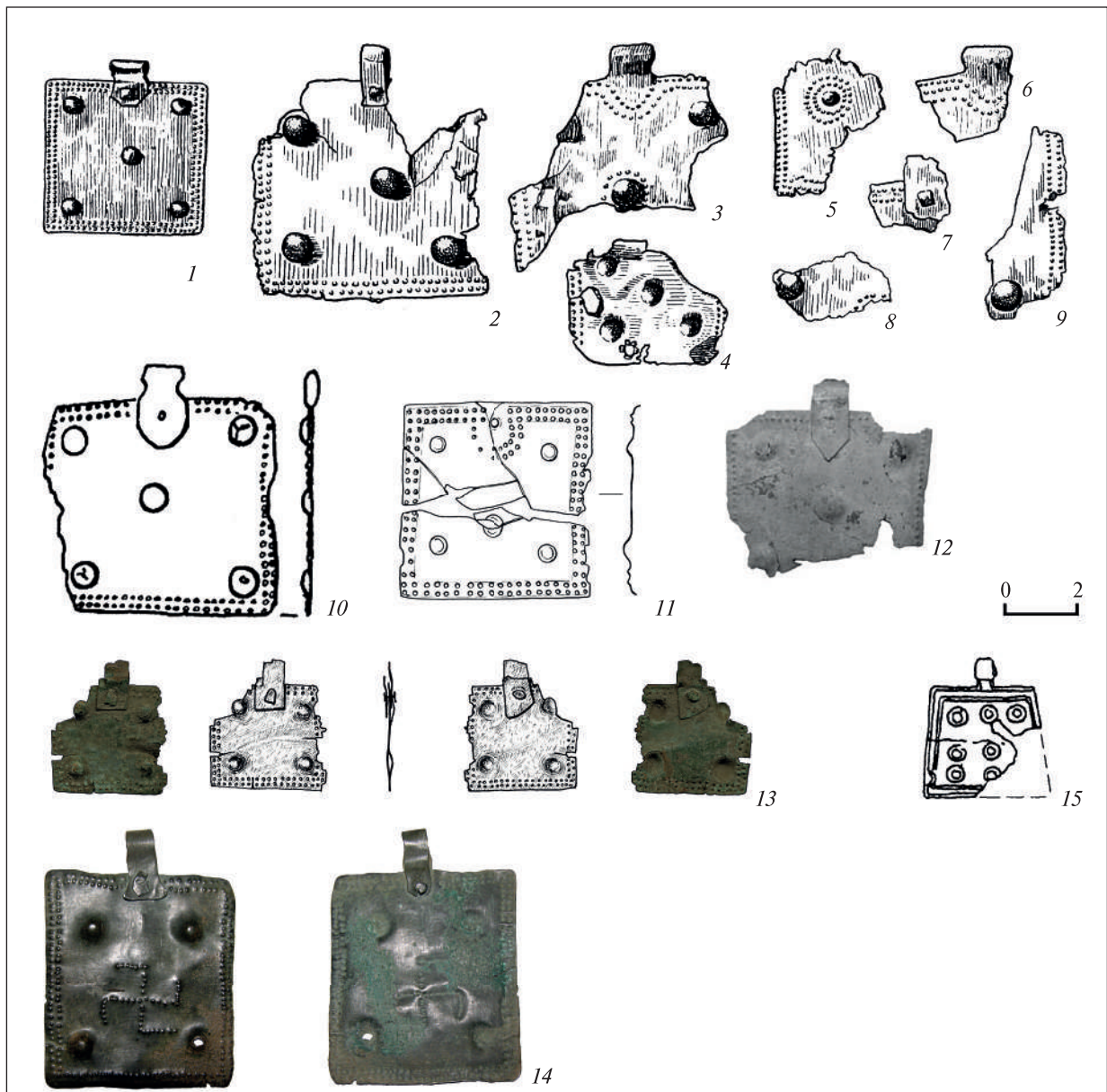
Місце в структурі костюму слов'ян. На жаль, для слов'янських старожитностей раннього середньовіччя можливості для реконструкції вбрання та костюму досить обмежені. Це лише кілька інгумацій із речами кола «старожитностей антів» із досить скупою документацією та поховання на алано-готських могиль-

никах Криму із прикрасами дніпровського походження.

На могильнику Лучисте підвіска «Козіївка / Нова Одеса» поєднується з іншими прикрасами, характерними для першої хронологічної групи дніпровських скарбів за О.О. Щегловою (Щеглова 1990). Хоча в цьому комплексі є знахідки суто кримського походження (Додаток 1).

Так, у похованні 16 склепу 54 виявлені дві фібули дніпровської серії: пальчаста з дугою із пташиних голів — підтип семиголових, серія Б та варіант Волоське за В.Є. Родінковою (Родінкова 2004, с. 234; рис. 1, 37–40), проста антропоморфна — тип I.1.A за В.Є. Родінковою (Родінкова 2004, с. 235; 2006, с. 46; рис. 1, 12) та дві двоспиральні підвіски (Егорейченко 1991) (рис. 5; 6; 7).

³ Загалом знахідки дніпровського походження в комплексах Південно-Західного Криму починають побувати з початку VII ст. (Фурасьєв 2010, с. 135). Однак через незначну кількість комплексів із підвісками «Козіївка / Нова Одеса» робити однозначні висновки зарано.

На могильнику «Ленінський путь» у Передкавказзі (Гавритухин, Пьянков 2003, с. 198; табл. 73, 25, 26) виявлені дві трапецієподібні підвіски, що належать до типу з округлою голівкою, орнаментованих півкулями по центру та рядом пресованих точок по краю. Аналогії представлені серед слов'янських старожитностей (Супруненко, Володарець-Урбанович, Пуголовок 2016, с. 106).

Поховання 16 склепу 54 могильника Лучисте вказує на використання підвісок «Козіївка / Нова Одеса» в якості деталей намиста (Айбабин, Хайрединова 2014, табл. 49, 15), що з'єднували дві фібули (Щеглова 1999, с. 301—303). При цьому підвіска розташовувалася по центру (!) (рис. 5, 2). Враховуючи, що згадане поховання дитяче, не виключено, що намисто в ньому було невеликих розмірів. Слід за-

значити, що в дитячому похованні 9, склепу 38 (теж із дніпровськими речами) із цього ж могильника намисто має досить багато підвісок (Айбабин, Хайрединова 2008, табл. 141). Тож імовірно, що оздоблення намиста залежало від соціального статусу похованого.

Прототипи та еволюція. У визначенні прототипів підвісок, що розглядаються у статті, головна проблема полягає у тому, які саме виробу можна вважати прототипами та за якими критеріями це можна визначати. Здавалося б такими могли бути форма та функціональне призначення виробів. Але які саме прикраси можна вважати прототипом за функціональним призначенням? Чи всі підвіски, які розташовувалися на намисті, що з'єднувало фібули? Однак, для старожитностей кола східноєвропейський варварських виїмчастих емалей ха-

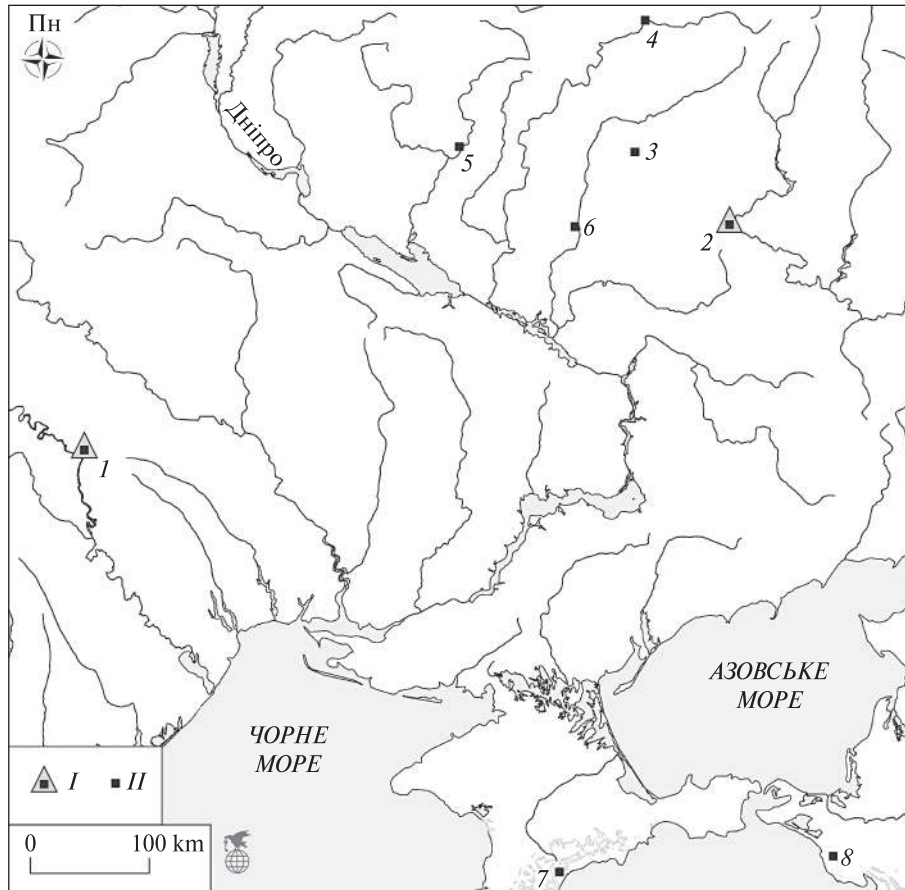

Рис. 4. Карта поширення підвісок типу «Козіївка / Нова Одеса». Умовні позначення: I — тип 1; II — тип 2; пам'ятки: 1 — Бернашівка; 2 — Суха Гомільшча; 3 — Козіївка / Нова Одеса; 4 — Черкаська Конопелька; 5 — Хитці; 6 — Полтава; 7 — Лучисте; 8 — «Ленінський путь»

рактарні своєрідні ланцюжки (Корзухіна 1978, рис. 11, 2; 19; 30). Подібне намисто, як у скарбах першої хронологічної групи, і ланцюжки зокрема, (Щеглова 1999, с. 301—303; Фурасєв 2001, с. 30), можливо тільки починають зароджуватися на заключному етапі існування цієї традиції — зокрема, на двох фібулах кола емалей із могильника Компанійці, поховання 2 є окиси, що є залишками перепаленого ланцюжка, прямокутних обрисів (Махно 1971, рис. 4; Обломський 1999, с. 82—84; Некрасова 2006, с. 106; рис. 58, 2, 3), на фібулі з Нижнього Бишкіна (Обломський, Терпиловський 2007, с. 130; рис. 141, 1) є кілька круглих ланок ланцюжка, виготовлених з округлого в перетині дроту.

У похованні 16 склепу 54 могильника Лучисте в намисті підвіска розташовувалася по центру. Чи це була закономірність чи випадковість? Якщо припустити, що посередині такого намиста мала бути «центральною», найбільш «яскравою» чи «важкою» прикраса — так само як і зі склепу 38, шар 3, поховання 9 (Айбабин, Хайрединова 2008, табл. 141; 146), склепу 65,

шар 1, поховання 1 (Айбабин, Хайрединова 2014, табл. 132—136), то в такому разі функціонально прикраси, що займають центральне місце в намисті, мають бути ближчими, ніж просто знахідки з намиста.

Крім того, через відсутність даних щодо розташування прикрас у вбранні населення, починаючи від зарубинецької культури, усі реконструкції залишаються на рівні гіпотетичних (Доде 2005), а використання типологічно близьких прикрас у різних епохах чи культурах могло суттєво відрізнитися (наприклад, для Брянського скарбу кола варварських східноєвропейських емалей відоме підвішування трапецієподібних підвісок до шийної гривни (Ахмедов, Обломський, Радюш 2015, с. 147; рис. 1, 3), що не зафіксовано для старожитностей третьої чверті, де трапецієподібних підвісок і шийних гривен досить багато).

Проблемою також є відсутність типологічних розробок (і, як наслідок, каталогів) низки категорій прикрас, серед яких можна було б шукати прототиби та аналогії. Перш за все,

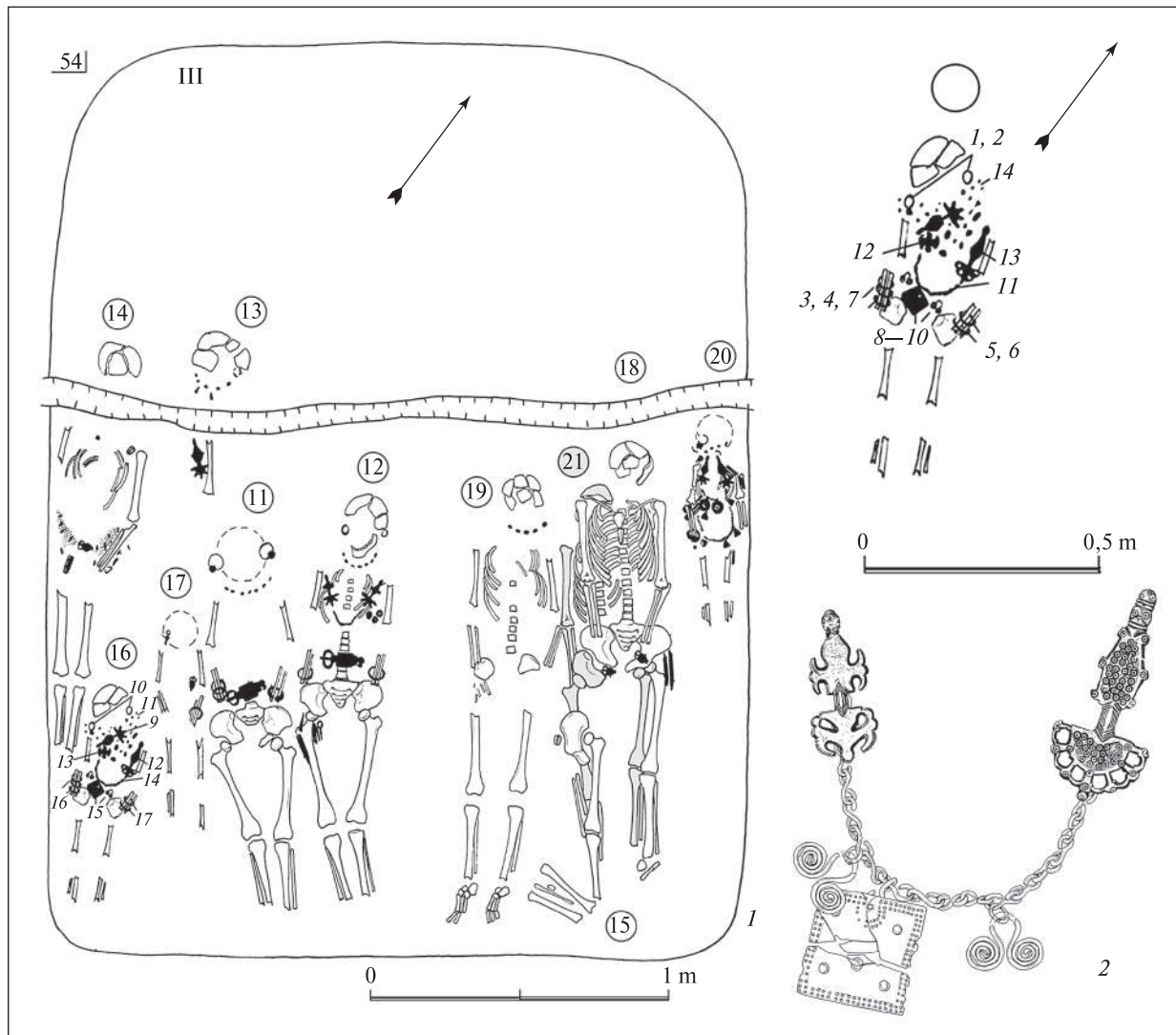

Рис. 5. Лучисте. Склеп 54, план камери із похованнями шару 3 (за Айбабин, Хайрединова, 2014, табл. 49) та реконструкція намиста із поховання 16. 1 — план камери; 2 — реконструкція намиста

це стосується трапецієподібних підвісок I тис. н. е. Фактично, ці знахідки розглядалися лише в трьох роботах — монографії Г.Ф. Корзухіної (Корзухина 1978, с. 44—45) (у загальних рисах), роботі А.М. Обломського і Р.В. Терпиловського (Обломский, Терпиловский 2007, с. 119), присвяченій прикрасам кола варварських східноєвропейських виїмчастих емалей, а також у праці І.О. Гавритухіна (Гавритухин 1997) — щодо виробів епохи раннього середньовіччя зі стрічкою з пресованими крапками вздовж нижнього краю.

Серед мотивів декору окремих інтерес становить орнамент у вигляді півкуль та крапок. Для старожитностей пізньолатенського та римського часу півдня Східної Європи він не надто характерний. Зокрема, відомий у такому поєднанні на трапецієподібній підвісці з могильника зарубинецької культури Отвержи-

чів (Каспарова 1969, с. 154; рис. 16, 3) та квадратній підвісці із городища Івань (Егорейченко 1996, с. 42, рис. 34, 18; 2006, с. 90; табл. 65, 20). У старожитностях римського часу такий мотив теж майже невідомий. Лише на лунницях із Сухоносівського (Постав-Мукського) скарбу кола східноєвропейських варварських виїмчастих емалей (Обломский, Терпиловский 2007, с. 138; рис. 156—160; Левада 2010, с. 560, 568, 591; рис. 3—5). М.Є. Левада зазначає, що прямих аналогій лунницям віднайти важко. Тим не менш, певні аналогії дослідник вбачає в пластинчастих лунницях та нагрудних бляхах (останні в намисті розташовуються по центру), для яких характерний декор у вигляді півкуль, із поховань на могильниках культури рязансько-окських фінів (напр.: Воронина, Зеленцова, Энговатова 2005, рис. 24; 31; 37; Белоцерковская 2007, рис. 1; 2, 30, 31, 40; 6;

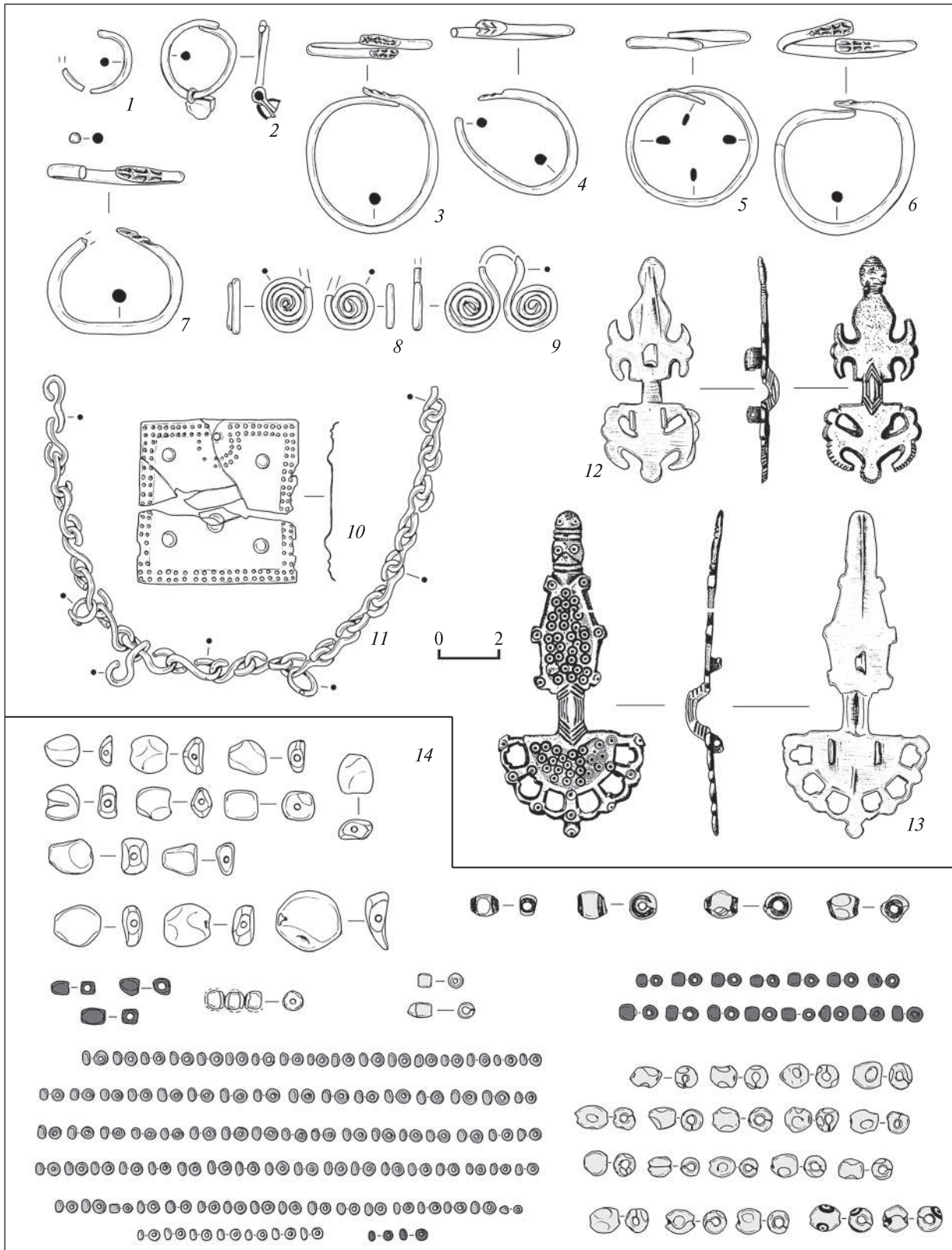

Рис. 6. Лучисте. Склеп 54, шар 3, поховання 16. Знахідки (за Айбабин, Хайрединова, 2014, табл. 64–67). 1, 2 — бронзові сережки; 3–7 — бронзові браслети; 8, 9 — двоспіральні підвіски; 10 — підвіска типу «Козіївка / Нова Одеса»; 11 — бронзовий ланцюжок; 12 — проста антрополозооморфна фібула; 13 — пальчаста фібула із дугою із пташиних голів; 14 — намисто

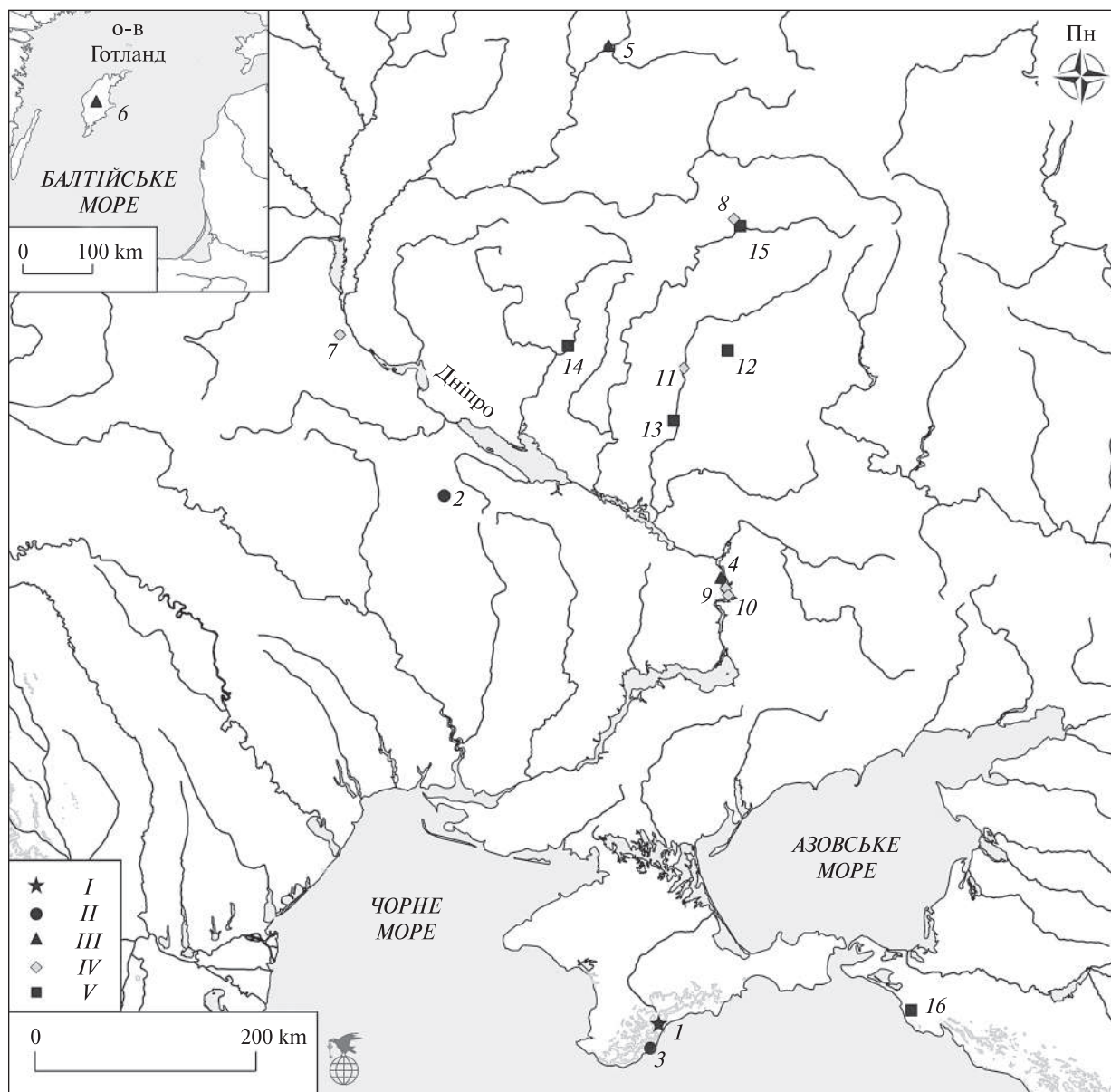

Рис. 7. Лучисте. Склеп 54, шар 3, поховання 16. Карта аналогій речей дніпровського походження. Умовні позначення: I — могильник Лучисте; II — прості антропоморфні фібули тип I.1.A за В. Є. Родінковою; III — пальчасті фібули із дугою із пташиних голів — підтип семиголових, серія Б та варіант Волоське за В.Є. Родінковою; IV — двоспіральні (очковидні) підвіски; V — підвіски типу «Козіївка / Нова Одеса»; пам'ятки: 1 — Лучисте; 2 — Пастирське городище; 3 — Суук-Су; 4 — Волоське; 5 — Трубчевський скарб; 6 — о. Готланд; 7 — Ходосівка; 8 — Суджацький скарб; 9 — Звонецьке; 10 — о-в Кизлевий; 11 — Глинське; 12 — Козіївсько-Новоодеський скарб; 13 — Полтавський (2014 р.) скарб; 14 — Хитцівський скарб; 15 — Черкасько-Конопельківський скарб; 16 — «Ленінський путь»

2012, рис. 3; 4, I; 5, 5, 6; 2014; Белоцерковская, Ахмедов 2009, рис. 3, 2; Ахмедов, Красникова 2012, с. 167; рис. 2, I).

А.М. Обломський та Р.В. Терпиловський вважають комбінацію пластинчастих трирогих лунниць, браслетів із розширеними орнаментованими кінцями та пізніх ажурних трикутних фібул етапу «деградації емалей» у цьому комплексі початком формування нового набору прикрас (Обломський, Терпиловський 2007, с. 120). Не виключено, що цей процес проходив під певними «лісовими»

(рязансько-окськими) впливами. Зокрема, досить багато аналогій браслетів із сухоносівського скарбу походять із теренів мошинської культури та культури рязансько-окських фінів (Левада 2010, s. 573; рис. 15). А от масово він з'являється на виробх третьої чверті I тис. н. е. — на прикрасах характерних для першої та другої хронологічних груп дніпровських скарбів за О.О. Щегловою.

На основі пошуку прототипів квадратним підвіскам «Козіївка / Нова Одеса» було окремо виділено групи за функціональним призначен-

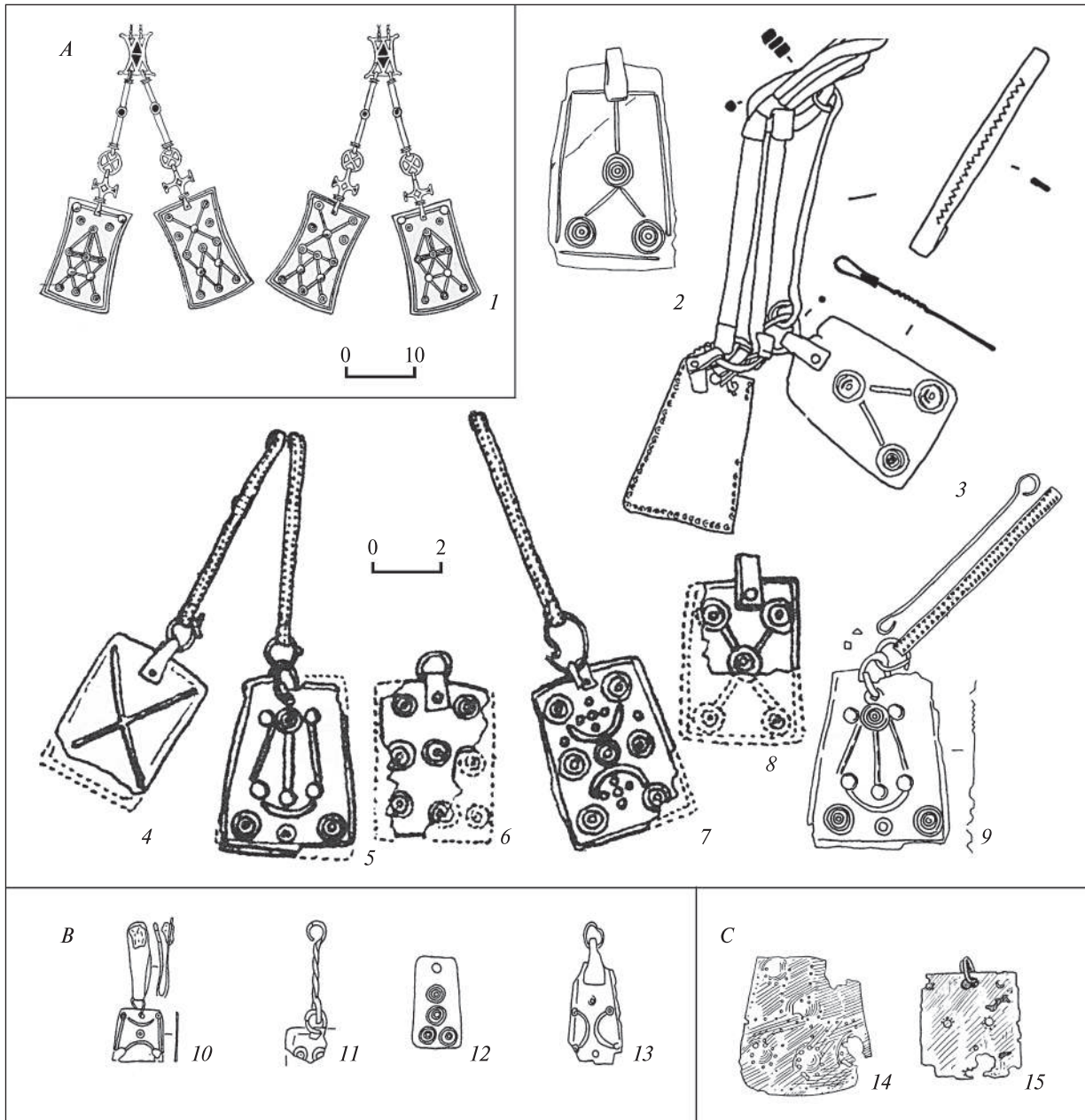

Рис. 8. Прототипи за функціональним призначенням серед великих трапецієподібних підвісок кола варварських східноєвропейських виїмчастих емалей. А. Великі трапецієподібні підвіски за формою подібні до прямокутника: 1 — матеріали Вільнюського музею; 2 — Верхній Псел; 3 — Брянський скарб; 4—8 — Межигірський скарб; 9 — Київ; В. Трапецієподібні підвіски квадратних та прямокутних обрисів та невеликих розмірів: 10 — Раківка-1; 11, 12 — Картамішево-2; 13 — Гочево; С. Прототипи за функціональним призначенням, формою та орнаментальними мотивами: 14 — Отвержичі; 15 — городище Івань

ням, формою та за орнаментальними мотивами в їхніх поєднаннях. Аналіз був проведений у ретроспективному ключі — від пізньоримського до пізньолатенського часу (зарубинецької культури та культури пізньої штрихованої кераміки).

Прототипи за функціональним призначенням. У пізньоримський час прототипами підвісок «Козіївка / Нова Одеса» можна вважати великі трапецієподібні підвіски, що відомі серед

виробів східноєвропейських варварських виїмчастих емалей та за формою подібні до прямокутника (Корзухіна 1978, с. 44) — Межигір'я (Спицын 1903, рис. 240; 248; 259; Макаренко 1928, рис. 13; Корзухіна 1978, с. 63) та матеріали Вільнюського музею (Спицын 1903, табл. XXVI; Корзухіна 1978, с. 81; табл. 30). Також до цієї категорії можна віднести знахідки із Брянського скарбу (Ахмедов, Обломский, Радюш 2015, с. 147; рис. 1, 3), Києва (Обломский,

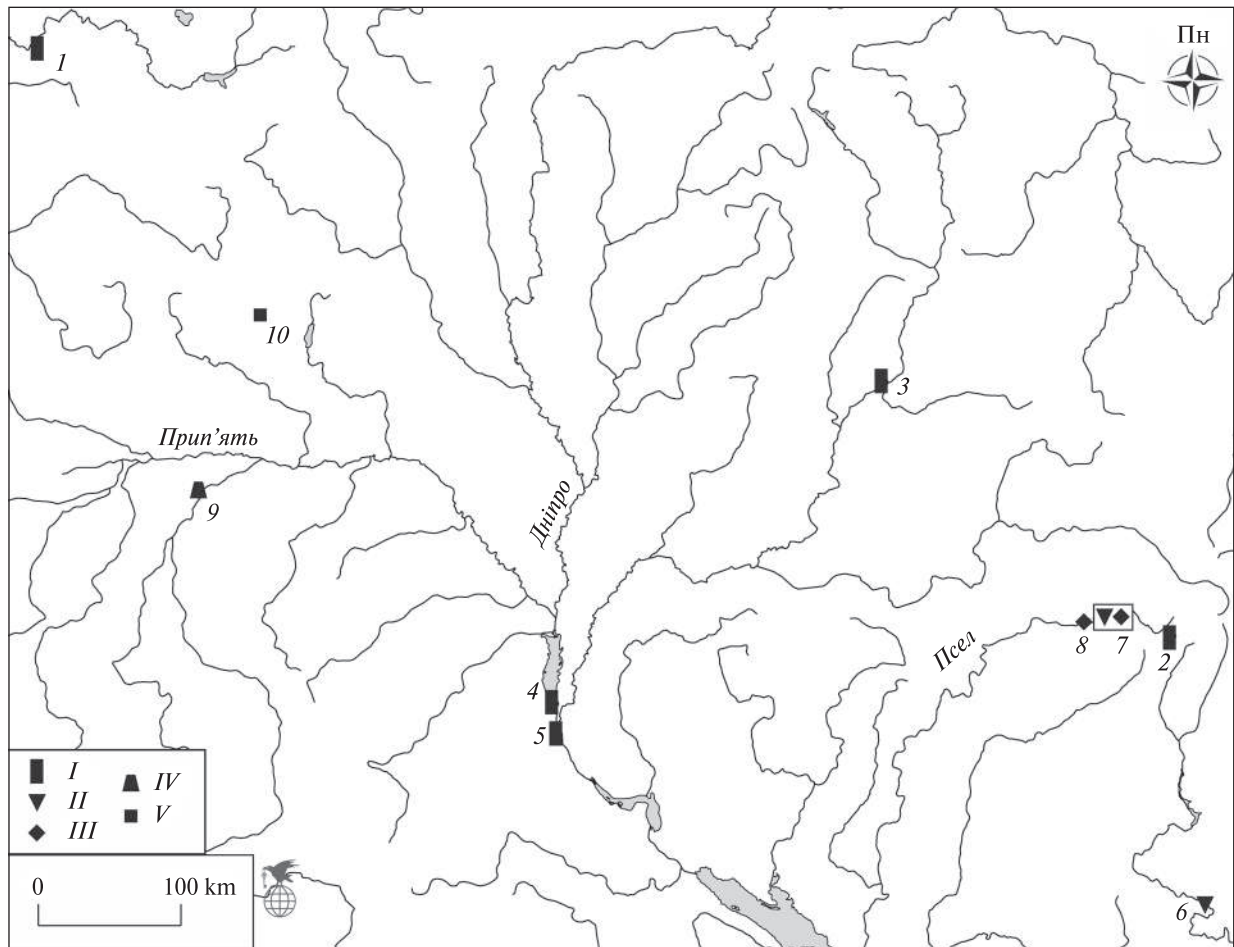

Рис. 9. Карта поширення прототипів підвіскам типу «Козіївка / Нова Одеса». Умовні позначення: I — великі трапецієподібні підвіски за формою подібні до прямокутника; II — трапецієподібні підвіски невеликих розмірів, за формою подібні до квадрату; III — трапецієподібні підвіски невеликих розмірів, за формою подібні до прямокутника; IV — трапецієподібна підвіска із Отвержичів; V — квадратна підвіска із городища Івань; пам'ятки: 1 — матеріали Вільнюського музею; 2 — Верхній Псел; 3 — Брянський скарб; 4 — Межигірський скарб; 5 — Київ; 6 — Раківка-1; 7 — Картамишево-2; 8 — Гочево; 9 — Отвержичі; 10 — городище Івань

Терпиловский 2007, с. 130; рис. 154, 2)⁴ та басейну Верхнього Псла (Обломский, Терпиловский 2007, с. 134; рис. 154, 7) (рис. 8, А; 9).

Відомі серед виробів кола східноєвропейських варварських виймчастих емалей (рис. 8, В) підвіски квадратних (Раківка-1) та прямокутних форм (Картамишево 2 — 2 екз., Гочево) (Дідик, Любічев 1998, с. 51; рис. 1, 4; Горюнова 2004, рис. 5, 7, 20; Обломский, Терпиловский 2007, с. 139; рис. 50, 1; 154, 8, 4) невеликих розмірів, що також можуть бути прототипами прикрас «Козіївка / Нова Одеса».

Як вже зазначалося, про функціональне використання трапецієподібних підвісок кола виймчастих східноєвропейський варварських емалей є дані лише стосовно Брянського скарбу. Невідомо чи всі подібні прикраси мали таке

призначення. Тому їхнє залучення як функціональних прототипів є дискусійним. Хоча знахідка ланцюжка із Вільнюського музею, все ж вказує на їхнє використання як деталей ланцюжка.

Прототипи за функціональним призначенням та орнаментальними мотивами. Найранішим прототипом за функцією та орнаментом є велика трапецієподібна підвіска із зарубинецького могильника Отвержичі, поховання 54 (рис. 8, 14; 9) (Каспарова 1969, с. 154, 166; рис. 3, 54; 4, А; 16, 3). К.В. Каспарова вважала, що трапецієподібні підвіски в зарубинецькій культурі виявлені лише в пізніх похованнях.

Прототипом за функціональним призначенням, формою та орнаментом можна вважати виріб із городища Івань, що належить до культури пізньої штрихованої кераміки. Прикраса являє собою квадратну підвіску із великими «перлинними» вдавленнями, які оперезані по периметру пунктирними крапками (рис. 8, 15;

⁴ Можливо являє собою знахідку із Межигірського скарбу (Макаренко 1927, рис. 13).

9) (Егорейченко 1996, с. 42, рис. 34, 18; 2006, с. 90; табл. 65, 20; 2016, с. 142—143; рис. 16, 26). О.А. Егорейченко вважає, що городище припинило своє функціонування у другій половині I ст. н. е. (Егорейченко 2006, с. 112).

Висновки. Підвіски «Козіївка / Нова Одеса» типу 1 відомі лише за матрицями і не зафіксовані в якості відливок. Вироби типу 2 є однією із характерних ознак (№ 30 за І.О. Гавритухіним та О.О. Щегловою) дніпровських скарбів (Щеглова 1990, с. 171; Гавритухин, Щеглова 1996, с. 54; рис. 59, 7)⁵. Причому такі підвіски представлені в комплексах від басейну Ворскли до басейну Сули, тож вони характерні для другого (басейн Сейм, Десни та Верхнього Псла) та третього локальних варіантів (межиріччя Ворскли та Сіверського Дінця) за В.Є. Родінковою (Родінкова 2003; 2011, с. 247—248)⁶, хоча комплекс із Хитцівського скарбу випадає із цих регіонів⁷. Можна припустити, що вони є «субстратною» групою прикрас (Родінкова 2008, с. 281; 2011, с. 249), так як їхніми прототипами за формою були трапецієподібні підвіски в старожитностях східноєвропейських варварських емалей.

За матеріалами могильника Лучисте, відоме використання підвісок «Козіївка / Нова Одеса» в одному екземплярі в якості центрального елемента в намисті, що з'єднувало фібули. У дніпровських скарбах їхня кількість іноді доходить до 14 екземплярів (Хитці⁸). Це можна пояснити тим, що частина цих скарбів належить ювелірам (Козіївка / Нова Одеса, Полтава

2014 р.) і речі з цих комплексів могли бути призначені для переплавки або ж прикраси могли належати різним власникам. А в скарбах племінної верхівки наборів прикрас могло бути декілька. Хоча кількість комплексів зі знахідками підвісок «Козіївка / Нова Одеса» незначна, вони не відомі в якості окремих знахідок на поселеннях і могильниках пеньківської та колочинської культур. Тож очевидно, що такі прикраси не набули широко розповсюдження.

Цікаво, що орнаментальні мотиви (півкулі та ряди крапок), характерні для різного роду підвісок, у такому поєднанні на інших виробках зустрічаються рідко. Лише на очілі (Корзухина 1996, табл. 55, 26—29) із Козіївсько-Новоодеського скарбу присутнє подібне поєднання. А вже для прикрас другої хронологічної групи скарбів таке поєднання відоме лише на складних антропологоморфних фібулах із Пастирських скарбів 1949 р. та 1992 р. (Брайчевський 1952; Корзухина 1996, табл. 25, 1, 2; Приходнюк 1998, рис. 3; 4) та самого городища (Корзухина 1996, табл. 36, 15, 17). Причому в цих же комплексах виявлені підвіски з таким орнаментом. У Козіївці / Новій Одесі це власне підвіски типу «Козіївка / Нова Одеса», трапецієподібні підвіски (Супруненко, Володарець-Урбанович, Пуголовок 2017, с. 106, рис. 10) та лучниця (Корзухина, 1996, табл. 52, 9). У Пастирському скарбі 1949 р. — підвіски-«дукачі» (за О.М. Приходнюком) (Приходнюк 2005, с. 52; рис. 47, 7—9). Можливо це вказує на поширення стилю на інші речі жіночого вбрання.

* * *

Висловлюю щиро вдячність В.Є. Родінковій за надані консультації та можливість ознайомитися зі знахідками із Черкаської Конопельки, а також О.М. Дерев'янку, С.А. Заднікову, В.В. Колоді, О.В. Сидоренку, А.В. Скибі, Р.В. Терпиловському та В.В. Шерстюку за надані консультації та зауваження.

Додаток 1. Каталог знахідок квадратних підвісок «Козіївка / Нова Одеса»

Тип. 1.

І. Бернашівка (рис. 2, 1—3)

1. Ливарна двобічна формочка, розмірами 9,5 × 7,2 × 2,3 см. На одній із менших сторін розташована літницька чаша, від якої проходить літник до матриці виробу. Розміри підвіски 3,5 × 3,0 см. Підвіска орнаментована по периметру двома лініями із поперечними насічками. Такою ж технікою на плоскій поверхні виробу подане хрестоподібне діагональне зображення із круглою серцевиною по центру. Вушко має

⁵ Слід відмітити, що під цією ознакою також маються на увазі лунниці із складу Козіївсько-Новоодеського скарбу і підвіски-«дукачі» із складу Пастирського скарбу 1949 р. (Гавритухин, Щеглова 1996, с. 54; рис. 59, 7, 8; 61, 5).

⁶ Слід відмітити, що до другого локального варіанту належить лише знахідка із Черкаської Конопельки. За інформацією наданою О.В. Сидоренком та В.В. Шерстюком на теренах Полтавської області сучасними скарбошукачами було виявлено ще два скарби першої хронологічної групи за О.О. Щегловою, де були присутні підвіски «Козіївка / Нова Одеса». До каталогу ці комплекси не були включені. Можливо, такі вироби характерні саме для третього локального варіанту.

⁷ Це пов'язано з тим, що донедавна із Середньої та Нижньої течії р. Сула знахідок пеньківського кола було небагато. Однак, їхня кількість за останній час істотно збільшилася (Володарець-Урбанович 2015, рис. 11), в тому числі за рахунок скарбу першої хронологічної групи.

⁸ Визначити кому належав Хитцівський скарб — ювеліру чи представникам племінної верхівки — складно, оскільки комплекс був розграбований сучасними скарбошукачами.

розміри 0,6 × 0,5 см. По кутах вирізьблені кулясті виступи діаметром 0,3—0,4 см.

2. Двобічна ливарна форма, розмірами 4,0 × 7,2 × 2,2 см.

А) На одній зі сторін вирізана матриця підвіски, розмірами 2,3 × 1,8 см. Вона орнаментована по периметру двома лініями з поперечними насічками. Такою ж технікою на її плоскій поверхні подане діагональне хрестоподібне зображення. Вушко має розміри 0,8 × 0,5 см із кільцевим завершенням. По кутках вирізьблені кулясті виступи діаметром 0,15 × 2,0 см. Літникова чаша та літник не пророблені.

Б) З іншої сторони розташована літничкоподібна чаша, від якої проходить літник до матриці виробу. Розміри підвіски 3,5 × 3,2 см. Виріб орнаментований двома лініями з поперечними насічками по периметру. Такою ж технікою по плоскій поверхні прикраси зроблено діагональне хрестоподібне зображення із круглою серцевиною по центру. Розмір вушка 0,8 × 0,6 см, орнаментоване діагональним хрестиком. По кутах вирізьблені кулясті виступи, діаметром 0,5 см з отворами, діаметром 0,15 см.

II. Суха Гомільша (рис. 2, 4)

Формочка має трапецієподібну форму, вирізана із світло-сірого сланцю, розміром 9,8 × 9,0, товщиною від 2,0 до 3,8 см. На одній із бічних сторін розташована літничкова чаша із конусоподібним літником, що підходить до вушка виробу. Матриця являла собою чотирикутну підвіску 4,2 × 4,4 см із прямокутним вушком і отвором у ньому. По периметру виробу нанесений орнамент у вигляді двох ліній із поперечними насічками. У центрі є хрестоподібний діагональний рисунок із круглою серцевиною.

Тип 2.

III. Козіївка / Нова Одеса (рис. 3, 1—9)

Скарб ювеліра, належить до першої хронологічної групи за О.О. Шегловою. У складі комплексу: пальчасті, антропологоморфні, широкоплатівкові фібули, трапецієподібні та умбоподібні підвіски, дзвіночки, ворворки, нашивні бляшки, пронизки, браслети, лунниці, деталі поясних гарнітур.

Козіївка

Підвіски квадратні, вирізані із пластини, прикрашені півкулями та смужками із крапок, вибитих пуансоном, — вісім фрагментів.

Нова Одеса

Підвіска квадратна, вирізана із бронзової пластини, орнаментована півкулями та смужками крапок. Вушко прикріплене до підвіски металевою заклепкою.

IV. Черкаська Конопелька (рис. 3, 17)

Скарб, належить до першої хронологічної групи. Всі вироби представлені деталями прикрас та убору жіночого костюму: фібули, скроневі кільця, браслети, пронизки, підвіски. Виявлений у ліпленому горщику.

Бронзова квадратна підвіска, вирізана із пласкої платівки, прикрашена трьома півкулями, розташованими по кутах і однією смужкою пресованих крапок-точок, вибитих пуансоном по краю. По центру вибита ще одна півкуля. Вушко у вигляді металевої стрічки прикріплене до підвіски заклепкою. Розміри пластини 5,7 × 4,7 см, довжина з вушком 5,6 см. Підвіска по краях обламана.

Окрім того, з цього ж комплексу походить ще 10 фрагментів підвісок із вушками для підвішування

та кільця без вушок. Загалом у цьому комплексі було 11 підвісок «Козіївка / Нова Одеса».

V. Хитці (рис. 3, 18)

Скарб, належить до першої хронологічної групи. Комплекс розграбований мародерами. Підвісок «Козіївка / Нова Одеса» було близько 14 од., збереглася одна. У складі комплексу: ворворки, нашивні бляшки, пронизки, намистини.

Бронзова квадратна підвіска, вирізана з пласкої платівки, прикрашена чотирма півкулями (права нижня з отвором), розташованими по кутах і двома смужками пресованих крапок-точок, вибитих пуансоном по краю. По центру нанесена свастика, вибита пуансоном. Вушко у вигляді металевої стрічки прикріплене до підвіски заклепкою. Розміри пластини 5,7 × 6,3 см, довжина з вушком 6,8 см.

VI. Полтава (2014 р.) (рис. 3, 16)

Скарб ювеліра, належить до першої хронологічної групи. У складі комплексу: мала пальчаста фібула, трапецієподібні підвіски, дзвіночки, ворворки, пронизка, браслет, наконечник поясу.

Погнута бронзова квадратна підвіска з пошкодженими краями, вирізана з пласкої платівки, прикрашена чотирма півкулями, розташованими по кутах і двома смужками пресованих крапок-точок, вибитих пуансоном по краю. Зламане вушко у вигляді металевої стрічки прикріплене до підвіски заклепкою, що з одного боку розклепана більше за інший. Розміри пластини 3,2 × 3,1 см, довжина з вушком 3,7 см.

VII. Лучисте (рис. 3, 11)

Могильник алано-готського населення епохи раннього середньовіччя у гірському Криму. *Склеп 54, шар 3, поховання 16*, дитяче (рис. 5; 6). Інвентар:

1. Дві бронзові сережки виявлені біля скроневих кісток.

Сережка бронзова з кільцем круглого в перетині дроту та із зерню від зруйнованої підвіски. Фрагментована, розламана на дві частини. Діаметр 2,4 см.

Сережка бронзова з кільцем із круглого в перетині дроту із загостреними кінцями, що заходять один за одного. Збереглася частина підвіски. Розмір 2,6 × 3,4 см.

2. Намисто в ділянці шиї та грудної клітини.

3. Бронзова лита антропологоморфна багатоголова фібула. На зворотній стороні припаяний голковий апарат. Пружина та голка не збереглися. Довжина 7,7 см, ширина голівки 3,4 см. Фібула лежала голівкою вниз уздовж плечової кістки. Застібка належить до типу I.1.A за В.Є. Родінковою (Родінкова 2004, с. 235; 2006, с. 46; рис. 1, 12). Загалом тип поширений на теренах півдня Східної Європи, однак найближчі аналогії походять із Пастирського городища (Корзухина 1996, табл. 31, 3; Приходнюк 2005, рис. 38, 2) та могильника Суук-Су, поховання 55 (Корзухина 1996, табл. 111, 3; Родінкова 2006, с. 46; рис. 1, 10—12).

4. Фібула бронзова дніпровського кола, відлита із напівкруглою голівкою з дугою із пташиних голів, широкою спинкою і ромбічною ніжкою із виступом у вигляді голови тварини на кінці. Голівка і ніжка покриті циркульним орнаментом із крапкою по центру. На звороті припаяний голковий апарат. Пружина та голка не збереглися. Довжина 11,0 см; ширина голівки 4,9 см. Застібка лежала голівкою вниз уздовж лівої плечової кістки.

Пальчаста фібула з дугою із пташиних голів — підтип семиголових, серія Б та варіант Волоське за В.Є. Родінковою (Родінкова 2004, с. 234; рис. 1, 37—40). Варіант представлений знахідками з поселення Волоське (Корзухина 1996, с. 421; табл. 109, 4), зі складу Трубчевського скарбу (2 екз.) (Приходнюк, Падин, Тихонов, 1996), з о. Готланд (Корзухина 1996, с. 414; табл. 96, 1; Родінкова 2004, с. 234; рис. 1, 37—40) та з могильника Лучисте, склеп 65, шар 1, поховання 1 (Айбабин, Хайрединова 2014, табл. 130, 3).

Між фібулами знаходилися:

5. Бронзовий ланцюжок, що складається з вісімко-подібних ланок із круглого в перетині дроту. До трьох ланок прикріплені два дротяних кільця та одна вісімкоподібна ланка. Довжина 26,5 см.

Ланцюжки із вісімкоподібними ланками виявлені в скарбах першої — Козіївсько-Новоодеський (Корзухина 1996, табл. 44, 4, 5—7, 9; 53, 18; 57, 1—3), Суджацький (Корзухина 1996, табл. 69, 24—27; 70, 14—16); та другої хронологічної групи дніпровських скарбів — Харівка (Корзухина 1996, табл. 75, 18). А також на пам'ятках пенківської культури — Мала Перещепина (Левченко 1999, с. 168; рис. 4, 6), поселення у балці Яцева (Брайчевская 1963, рис. 4, 5) та східні повіти Полтавської губернії (Корзухина 1996, табл. 78, 3).

Відомі такі ланцюжки і на могильнику Лучисте, у похованнях із речами дніпровського походження: склеп 10, шар 5, поховання 17 (Айбабин, Хайрединова 2008, табл. 50, 7), склеп 43, шар 2, поховання 4 (Айбабин, Хайрединова 2014, табл. 11, 8), склеп 54, шар 3, поховання 20 (Айбабин, Хайрединова 2014, табл. 73, 1—9), склеп 65, шар 1, поховання 1 (Айбабин, Хайрединова 2014, табл. 129, 3) та «Баклинський овраг», поховання 11 (Айбабин, Юрочкин 1996, с. 128, рис. 22).

6. Підвіска «Козіївка / Нова Одеса».

Підвіска бронзова пластинчата квадратна з круглим отвором для підвішування у верхній частині. По контуру бляха прикрашена двома рядами маленьких напівсферичних виступів. По кутах і в центрі витіснені крупні напівсферичні виступи. Фрагментована, розламана на маленькі частини. Розмір 5,4 × 5,5 см (рис. 1, 11).

7. Дві бронзові підвіски з круглого в перетині дроту, зі спіралью закрученими кінцями в чотири оберти. Фрагментовані, розламані на дві частини. Розміри 1,9 × 3,8 см та 2,7 × 3,8 см.

Двоспіральні (очкоподібні) підвіски, окрім пенківських та колочинських старожитностей, характерні для київської і зарубинецької культур. Аналогічні за розмірами підвіски виявлені в житлі 4 поселення Ходосівка (київський горизонт) (Абашина 1999, с. 9, 10, 17; рис. 2, 12), із пам'яток пенківської культури відомі з поселення Звонецьке (Бодянский 1960, рис. 1, 3) та з могильника на о. Кизлевий (Бодянский 1960, рис. 4, 10). Такі підвіски виявлені в складі Суджацького скарбу (Корзухина 1996, табл. 66, 2). Відома двоспіральна підвіска подібних розмірів в інгумційному похованні XI ст. із кургану № 2/1998 р. могильника біля с. Глинське (Золотницька, Супруненко 1999, с. 195, 196; рис. 3, 3).

8. Три бронзових браслети знаходилися на кістках передпліччя правої руки.

Браслет із бронзового, круглого в перетині, дроту із кінцями, що заходять один за одного. Кінці орнамен-

товані штампом із рельєфним орнаментом у вигляді «ялинки». Розмір 4,5 × 4,9 см.

Браслет бронзовий із круглого в перетині дроту з не зімкненими кінцями, один з яких розплющений штампом із рельєфним орнаментом у вигляді «ялинки». Розмір 3,6 × 4,2 см.

Браслет бронзовий із круглого в перетині дроту з не зімкненими кінцями, один з яких розплющений штампом із рельєфним орнаментом у вигляді «ялинки». Розмір 3,7 × 4,5 см.

9. Два бронзових браслети знаходилися на кістках передпліччя лівої руки.

Браслет бронзовий із круглого в перетині дроту з кінцями, що заходять один за одного. Кінці розплющені штампом із рельєфним орнаментом у вигляді «ялинки». Розламаний на дві частини. Розмір 4,7 × 4,7 см.

Браслет бронзовий з овальним у перетині дротом із кінцями, що заходять один за одного. Розміри 4,1 × 4,4 см.

VIII. «Ленінський путь» (рис. 3, 10).

Могильник у Передкавказзі. Майже повністю зруйнований мародерами. Лише невелика частина знахідок потрапила до місцевих музеїв.

Підвіска пластинчата квадратна, прикрашена чотирма півкулями, розташованими по кутах, однією — по центру і двома смужками пресованих крапок-точок, вибитих пуансоном по краю. Вушко у вигляді металевої стрічки прикріплене до підвіски заклепкою. Розміри пластини 6,56 × 7,0 см.

Абашина Н.С. Поселення середини I тис. н. е. поблизу с. Ходосівка на Київщині. *Етнокультурні процеси в Південно-Східній Європі в I тис. н. е.* (ред. Р.В. Терпиловський). Київ; Львів, 1999, с. 8—20.

Айбабин А.И., Хайрединова Э.А. Могильник у села Лучистое. Раскопки 1977, 1982—1984 годов. *Боспорские исследования* (ред. А.И. Айбабин). Симферополь; Керчь, 2008, т. 1.

Айбабин А.И., Хайрединова Э.А. Могильник у села Лучистое. Раскопки 1984, 1986, 1991, 1993—1995 годов. *Боспорские исследования* (ред. А.И. Айбабин). Киев, 2014, т. 2.

Айбабин А.И., Юрочкин В.Ю. Могильник «Баклинский овраг» (по материалам раскопок 1992—1993). *Проблемы археологии древнего и средневекового Крыма* (ред. Ю.М. Могаричев, И.Н. Храпунов). Симферополь, 1996, с. 125—235.

Аксенов В.С. Вещи славянского облика на салтовских памятниках Верхнего Пооречья. *Славяно-русское ювелирное дело и его истоки. Материалы Международной научной конференции, посвященной 100-летию со дня рождения Гали Федоровны Корзухиной (Санкт-Петербург, 10—16 апреля 2006 г.)* (ред. А.А. Пескова, О.А. Щеглова, А.Е. Мусин). Санкт-Петербург, 2010, с. 73—78.

Ахмедов И.Р., Красникова А.М. Языческое изображение из Подболотьевского могильника. *Труды Государственного исторического музея*. 2012, вып. 189, с. 167—177.

Ахмедов И.Р., Обломский А.М., Радюш О.А. Брянский клад вещей с выемчатыми эмальями (предварительная публикация). *Российская археология*. 2015, № 2, с. 146—166.

Белоцерковская И.В. Инвентарь женских погребений. *Раннеславянский мир*. 2007, вып. 9, с. 186—212.

- Белоцерковская И.В. Гривны с коробками из рязано-окских могильников. *Лесная и лесостепная зоны Восточной Европы в эпохи римских влияний и Великого переселения народов. Конференция 2* (ред. А.М. Воронцов, И.О. Гавритухин). Тула, 2010, ч. 1, с. 75—100.
- Белоцерковская И.В. Об одном типе женского костюма окских финнов гуннского и постгуннского времени. *Лесная и лесостепная зоны Восточной Европы в эпохи римских влияний и Великого переселения народов. Конференция 3* (ред. А.М. Воронцов, И.О. Гавритухин). Тула, 2012, с. 55—78.
- Белоцерковская И.В. Женский костюм окских финнов V—VII вв. Традиции и новации. *Раннеславянский мир*. 2014, вып. 15, с. 178—229.
- Белоцерковская И.В., Ахмедов И.Р. Работы археологической экспедиции ГИМ на Оке: Некоторые итоги и перспективы изучения рязано-окских могильников III—VII вв. н. э. *Археологические открытия 1991—2004 гг. Европейская Россия* (ред. Н.А. Макаров). Москва, 2009, с. 283—298.
- Бодянский А.В. Археологические находки в Днепровском Надпорожье. *Советская археология*, 1960, № 1, с. 274—277.
- Брайчевская А.Т. Поселение у балки Яцева. *Материалы по археологии СССР*. 1963, № 108, с. 251—282.
- Брайчевский М.Ю. Пастырський скарб. *Археологія*. 1952, т. VII, с. 161—173.
- Винокур І.С. Слов'янські ювеліри Подністров'я (за матеріалами досліджень Бернашівського комплексу середини I тис. н. е.). Кам'янець-Подільський, 1997.
- Винокур І.С. Ювелірний комплекс ранньосередньовічних слов'ян. *Archaeoslavica*. 1998, № 3, с. 209—226.
- Винокур І.С., Мегей В.П. Ювелірна майстерня ранньосередньовічних слов'ян. *Археологія*. 1992, № 3, с. 82—95.
- Володарець-Урбанович Я.В. Браслети V — першої половини VIII ст. з Полтавщини: нові знахідки. *Археологія*. 2015, № 2, с. 92—107.
- Володарець-Урбанович Я.В. Ливарні формочки слов'ян раннього середньовіччя: реінтерпретація знахідок. *Археологія і давня історія України*. 2017, № 1 (22), с. 323—338.
- Володарець-Урбанович Я.В., Сидоренко О.В. Про обстеження місця знахідки Хитцівського («Лубенського») скарбу. *Старожитності Посулля: збірник наукових праць* (ред. О.Б. Супруненко). Київ, 2016, с. 119—132.
- Воронина Р.Ф., Зеленцова О.В., Энговатова А.В. Никитинский могильник: публикация материалов раскопок 1977—1978 гг. Москва, 2005.
- Гавритухин И.О. Датировка днепровских кладов первой группы методом синхронизации с древностями других территорий. *Раннеславянский мир*. 1996, вып. 3, с. 58—95.
- Гавритухин И.О. Маленькие трапециевидные подвески с полоской из прессованных точек по нижнему краю. *Гістарычна-археалагічны зборнік*. 1997, № 12, с. 43—58.
- Гавритухин И.О. Комплексы пражской культуры с датируемыми вещами. *Archeologia o poczĀtkach Słowian* (red. P. Kaczanowski, M. Parczewski). Kraków, 2005, s. 401—461.
- Гавритухин И.О., Обломский А.М. Днепровское Левобережье на заре средневековья: динамика историко-культурных процессов и клады. *Раннеславянский мир*. 1996, вып. 3, с. 140—148.
- Гавритухин И.О., Пьянков А.В. Древности и памятники VIII—IX веков. *Крым, Северо-Восточное Причерноморье и Закавказье в эпоху средневековья IV—XIII века* (ред. Р.М. Мунчаев). Москва, 2003, с. 191—193.
- Гавритухин И.О., Щеглова О.А. Группы днепровских раннесредневековых кладов. *Раннеславянский мир*, 1996, вып. 3, с. 53—57.
- Горюнова В.М. Поселение Картамышево II (постзаруби-нецкая эпоха на Верхнем Псле). *Культурные трансформации и взаимовлияния в Днепровском регионе на исходе римского времени и в раннем средневековье* (ред. В.М. Горюнова, О.А. Щеглова). Санкт-Петербург, 2004, с. 45—87.
- Дідик В.В., Любічев М.В. Прикраси з виїмчастими емаліями у басейні Сіверського Дінця: нові знахідки. *Археологічний літопис Лівобережної України*. 1998, № 1—2, с. 50—52.
- Доде З.В. Костюм как репрезентация историко-культурной реальности: к вопросу о методе исследования. *Структурно-семиотические исследования в археологии* (ред. А.В. Евглевский). Донецк, 2005, т. 2, с. 305—330.
- Егорейченко А.А. Очевидные подвески на территории СССР. *Советская археология*. 1991, № 2, с. 171—181.
- Егорейченко А.А. Древнейшие городища Белорусского Полесья (VI в. до н. э. — II в. н. э.). Минск, 1996.
- Егорейченко А.А. Культуры штрихованной керамики. Минск, 2006.
- Егорейченко А.А. Памятники культур штрихованной керамики на Северо-западе и в Центральной Беларуси. *Славяне на территории Беларуси в догосударственный период: к 90-летию со дня рождения Леонида Давыдовича Поболя. В 2 кн.* (ред. О.Н. Левко). Минск, 2016, кн. 1, с. 99—160.
- Егорьков А.Н. Свойства и роль свинцово-оловянных сплавов в «древностях антов». Славяне восточной Европы накануне образования *Древнерусского государства. Материалы международной конференции, посвященной 110-летию со дня рождения Ивана Ивановича Ляпушкина (1902—1968) 3—5 декабря 2012 г.* Санкт-Петербург (ред. О.А. Щеглова, В.М. Горюнова). Санкт-Петербург, 2012, с. 198—201.
- Егорьков А.Н., Щеглова О.А. Состав свинцово-оловянных сплавов раннеславянских кладов «древностей антов». *Археометрия та охорона історико-культурної спадщини*. 2000, № 4, с. 56—61.
- Золотницька Т.М., Супруненко О.Б. Глинський курганний некрополь. *Полтавський археологічний збірник за 1999* (ред. О.Б. Супруненко). Полтава, 1999, с. 188—211.
- Казанский М.М. Археологическая ситуация в Среднем Поднепровье в VII в. *Раннеславянский мир*. 2014, вып. 15, с. 138—177.
- Каспарова К.В. Могильник и поселение у дер. Отвержичи. *Материалы по археологии СССР*. 1969, № 160, с. 131—168.
- Корзухина Г.Ф. Предметы убора с выемчатыми эмаліями V — первой половины VI в. н. э. в Среднем Поднепровье. Ленинград, 1978.
- Корзухина Г.Ф. Клады и случайные находки вещей круга «древностей антов» в Среднем Поднепровье. Каталог памятников. *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии*. 1996, V, с. 352—435, 586—705.
- Левада М.Е. Сухоносівка. *Terra Barbarica. Monumenta Archaeologica Barbarica, Series Gemina* (eds. A. Urbaniak, R. Prochowicz, I. Jakubczyk, M. Levada, J. Schuster). Łódź; Warszawa, 2010, т. II, s. 557—594.
- Левченко Д.И. Некоторые находки VI—VII вв. с территории Полтавщины. *Полтавський археологічний збір-*

- ник за 1999 (ред. О.Б. Супруненко). Полтава, 1999, с. 163—169.
- Макаренко М. Борзенські емалі й старі емалі України взагалі. *Чернігів і Північне Лівобережжя. Огляди, розвідки, матеріали* (ред. М. Грушевський). Київ, 1927, т. XXIII, с. 80—100.
- Махно Є.В. Типи поховань та планування Компаніївського могильника. *Середні віки на Україні* (ред. Ф.П. Шевченко). Київ, 1971, вип. 1, с. 87—95.
- Михеев В.К. *Отчет об археологических исследованиях Средневековой археологической экспедиции Харьковского государственного университета в 1978 г.* Научный архив Института археологии Национальной академии наук Украины, Ф. е. 1978/72.
- Михеев В.К. Подонье в составе Хазарского каганата. Харьков: Издательство при Харьковском государственном университете издательского объединения «Вища школа», 1985.
- Некрасова А.Н. Памятники черняховской культуры Днепропетровского Левобережья. *Готы и Рим* (ред. Р.В. Терпиловский). Киев, 2006, с. 87—200.
- Обломский А.М. Типы поховань на черняхівському могильнику Компанійці (етнокультурна інтерпретація). *Археологія*. 1999, № 4, с. 76—88.
- Обломский А.М., Родинкова В.Е. Этнокультурный перелом в Поднепровье в VII в. н. э. Хронология событий. *Краткие сообщения Института археологии*. 2014, вып. 235, с. 381—404.
- Обломский А.М., Терпиловский Р.В. Предметы убора с выемчатыми эмальями на территории лесостепной зоны Восточной Европы (дополнение сводов Г.Ф. Корзухиной, И.К. Фролова и Е.Л. Гороховского). *Раннеславянский мир*. 2007, 10, с. 113—141.
- Приходнюк О.М. Пастирський скарб 1992 року. *Археологічний літопис Лівобережної України*. 1998, № 1—2, с. 94—99.
- Приходнюк О.М. Пастирське городище. Київ; Чернівці, 2005.
- Приходнюк О.М., Падин В.А., Тихонов Н.Г. Трубчевский клад антского времени. *Материалы I тыс. н. э. по археологии и истории Украины и Венгрии* (ред. О.М. Приходнюк). Киев, 1996, с. 79—102.
- Родинкова В.Е. Локальные разновидности женского металлургического убора VII в. в Поднепровье. *Чтения, посвященные 100-летию деятельности Василия Алексеевича Городцова в Государственном историческом музее. Тезисы конференции* (ред. Н.И. Шишлин). Москва, 2003, ч. II, с. 113—117.
- Родинкова В.Е. Днепровские фибулы с каймой из птичьих голов. *Культурные трансформации и взаимодействия в Днепровском регионе на исходе римского времени и в раннем средневековье* (ред. В.М. Горюнова, О.А. Щеглова). Санкт-Петербург, 2004, с. 233—243.
- Родинкова В.Е. К вопросу о типологическом развитии антропоморфных фибул (простые формы). *Российская археология*, 2006, № 3, с. 41—51.
- Родинкова В.Е. Раннесредневековый женский убор Поднепровья: традиции и влияния. *Труды II (XVIII) Всероссийского археологического съезда в Суздале* (ред. Н.А. Макаров). Москва, 2008, т. II, с. 280—285.
- Родинкова В.Е. Женский костюм днепровских племен в эпоху Великого переселения народов: современное состояние исследований. *Новые исследования по археологии стран СНГ и Балтии. Материалы Школы молодых археологов. Кириллов, 3—12 сентября 2011 г.* (ред. В.Е. Родинкова). Москва, 2011, с. 239—265.
- Родинкова В.Е. Новая находка византийского серебряного сосуда с клеймом в Восточной Европе. *Российская археология*, 2012, № 4, с. 151—158.
- Родинкова В.Е. Раннеславянский женский убор римского и раннесредневекового времени (проблемы изучения источников). *Краткие сообщения Института археологии*. 2014, вып. 233, с. 89—99.
- Родинкова В.Е., Сапрыкина И.А. Раннесредневековые клады Суджанщины: новые находки и исследования. *Суджа и суджане в отечественной и зарубежной истории и культуре: сборник статей и материалов* (ред. А.И. Раздорский). Курск, 2015, с. 39—49.
- Спицын А.А. Предметы с выемчатой эмалью. *Записки Отделения русской и славянской археологии*. Санкт-Петербург, 1903, т. 5, вып. 1, с. 160—192.
- Супруненко О.Б., Володарець-Урбанович Я.В., Пуголовок Ю.О. Комплекс кола «Мартинівки» з Полтави (Полтавський скарб 2014 р.). *In Sclavenia terra* (ред. Я.В. Володарець-Урбанович, С.А. Горбаненко). Київ, 2016, вип. 1, с. 91—131.
- Фурасьев А.Г. Половозрастные наборы украшений круга варварских выемчатых эмалей. *Отделу археологии Восточной Европы и Сибири 70 лет* (ред. А.Ю. Алексеев). Санкт-Петербург, 2001, с. 29—34.
- Фурасьев А.Г. О времени появления пальчатых фибул днепровской подгруппы (по материалам могильников Южного Крыма). *Лесная и лесостепная зоны Восточной Европы в эпохи римских влияний и Великого переселения народов. Конференция 2.* (ред. А.М. Воронцов, И.О. Гавритухин). Тула, 2010, ч. 2, с. 128—142.
- Хайрединова Э.А. Фибулы и украшения круга «древностей антов» в костюме варваров раннесредневекового Крыма. *Скифы. Хазары. Славяне. Древняя Русь. Материалы междунар. науч. конф., посвящённая 100-летию со дня рождения профессора Михаила Илларионовича Артамонова. Санкт-Петербург, 9—12 декабря 1998 г. Тезисы докладов* (ред. Г.В. Вилинбахов, А.Д. Столяр). Санкт-Петербург, 1998, с. 112—113.
- Хойновский И.А. Краткие археологические сведения о предках славян и Руси и опись древностей, собранных мною. С объяснениями и XX таблицами рисунков. Киев, 1896.
- Щеглова О.А. О двух группах «древностей антов» в Среднем Поднепровье. *Материалы и исследования по археологии Днепровского Левобережья* (ред. Р.В. Терпиловский). Курск, 1990, с. 162—204.
- Щеглова О.А. Женский убор из кладов «древностей антов»: готское влияние или готское наследие? *Stratum plus*. 1999, № 5, с. 287—312.
- Щеглова О.А. Свинцово-оловянные украшения VIII—X вв. на северо-западе Восточной Европы. *Ладога и ее соседи в эпоху средневековья* (ред. А.Н. Кирпичников). Санкт-Петербург, 2002, с. 134—150.
- Щеглова О.А. Волны распространения вещей из Подунавья на Северо-Восток в VI—VIII вв. как отражение миграции или культурных влияний. *Сложение русской государственности в контексте раннесредневековой истории Старого Света: мат-лы Междунар. конф., состоявшейся 14—18 мая 2007 года в Государственном Эрмитаже* (ред. Б.С. Короткевич, Д.А. Мачинский, Т.Б. Сениченкова). Санкт-Петербург, 2009, с. 39—65.
- Щеглова О.А., Родинкова В.Е. Крымские мотивы в «древностях антов». *Боспор Киммерийский и варварский мир в период античности и средневековья. Мат-лы IV Боспорских чтений* (ред.-сост. В.Н. Зинько). Керчь, 2003, с. 295—298.

Надійшла 19.06.2018

Я.В. Володарец-Урбанович

Кандидат исторических наук, научный сотрудник Института археологии НАН Украины,
volodarets_urbanovych@iananu.org.ua, volodargrad@ukr.net

КВАДРАТНЫЕ ПОДВЕСКИ «КОЗИЕВКА / НОВАЯ ОДЕССА»

Статья посвящена квадратным подвескам, украшенным полусферами по углам и центру, и рядами прессованных точек, выбитых пуансоном по краю, с приклепанными ушками. Данные украшения можно объединить в группу подвесок типа «Козиевка / Новая Одесса».

Первый тип представлен на формочках из Бернашовки и Сухой Гомильши. Второй тип более распространен: это находки из Козиевско-Новоодесского, Полтавского (2014 р.), Черкасско-Коннопельковского и Хитцовского кладов на Днепровском Левобережье, из могильника Лучистое, склеп 54, слой 3, погребение 16 в Крыму и на могильнике «Ленинский путь» в Предкавказье.

Хронология бытования таких украшений входит в период формирования убора кладов первой хронологической группы по О.А. Щегловой (вторая половина VI в. — середина / третья четверть VII в.), и до периода выпадения самих кладов (вторая — третья четверть VII в.).

Эту хронологию можно подтвердить находками из могильника Лучистое: погребение 16 склепа 54 датируется серединой VII ст.

К л ю ч е в ы е с л о в а: квадратные подвески «Козиевка / Новая Одесса», раннее средневековье, VI—VII вв., пенковская, колочинская культуры, «древности антов», клады типа «Мартыновка», первая хронологическая группа кладов по О.А. Щегловой.

Yaroslav V. Volodarets-Urbanovych

Ph.D., Scientific Researcher, the Institute of Archaeology, the National Academy of Sciences of Ukraine,
volodarets_urbanovych@iananu.org.ua, volodargrad@ukr.net

SQUARE-SHAPED PENDANTS “KOZIIVKA / NOVA ODESA”

The square pendants decorated with hemispheres in the corners and center, and rows of pressed dots pierced by a punch along the edge, with riveted ears are studied in the paper. These adornments can be joint into the group of “Koziivka / Nova Odesa” pendants type.

The first type is represented on the moulds from Bernashivka and Sukha Homilsha. The second type is more numerous: these are the finds from Koziivka / Nova Odesa, Poltava (2014), Cherkasy-Konopelka and Khytivskyi hoards on the left bank of Dnieper River, from the burial grounds Luchyste, crypt 54, layer 3, grave 16 in the Crimea and “Leninskii put” in the Ciscaucasia.

The chronology of these square-shaped pendants is spread since the period of formation of the decoration of hoards of the first chronological group according to O.A. Shcheglova (second half of the 6th — middle / third quarter of the 7th century), and until the period of deposition of the hoards (second — third quarter of the 7th century).

This chronology could be confirmed by the items from Luchyste burial ground: the grave 16 of crypt 54 is dated to the mid-7th century.

К е у w o r d s: square-shaped pendants “Koziivka / Nova Odesa”, Early Middle Ages, 6th—7th century, Penkovka, Kolochyn culture, “Antes antiquities”, “Martynovka” type treasures, the first chronological group of treasures by O.A. Shcheglova.

References

- Abashyna N.S. Poselennia seredyny I tys. n. e. poblyzu s. Khodosivka na Kyivshchyni. *Etнокulturalni protsesy v Pivdenno-Skhidnii Yevropi v I tys. n. e.* (ed. R.V. Terpylovskyi). Kyiv; Lviv, 1999, pp. 8-20.
- Aibabin A.I., Khairedinova E.A. Mogilnik u sela Luchistoe. *Raskopki 1977, 1982-1984 godov.* Simferopol; Kerch, 2008, vol. 1.
- Aibabin A.I., Khairedinova E.A. Mogilnik u sela Luchistoe. *Raskopki 1984, 1986, 1991, 1993-1995 godov.* Kyiv, 2014, vol. 2.
- Aibabin A.I., Yurochkin V.Iu. Mogilnik “Baklinskii ovrag” (po materialam raskopok 1992-1993). *Problemy arkheologii drevnego i srednevekovogo Kryma* (eds. Yu.M. Mogarichev, I.N. Khrapunov). Simferopol, 1996, pp. 125-235.
- Aksenov V.S. Veshchi slavianskogo oblika na saltovskikh pamiatnikakh Verkhnego Poorechia. *Slaviano-russkoe iuvelirnoe delo i ego istoki. Materialy Mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii, posviashchennoi 100-letiiu so dnia rozhdeniia Galiny Fedorovny Korzukhinoi (Sankt-Peterburg, 10-16 aprelia 2006 g.)* (eds. A.A. Peskova, O.A. Shcheglova, A.E. Musin). Sankt-Peterburg, 2010, pp. 73-78.
- Akhmedov I.R., Krasnikova A.M. Iazycheskoe izobrazhenie iz Podbolotevskogo mogilnika. *Trudy Gosudarstvennogo istoricheskogo muzeia.* 2012, no. 189, pp. 167-177.
- Akhmedov I.R., Oblomskii A.M., Radiush O.A. Brianskii klad veshchei s vyemchatymi emaliami (predvaritelnaia publikatsiia). *Rossiiskaia arkheologiia*, 2015, no. 2, pp. 146-166.
- Belotcerkovskaia I.V. Inventar zhenskikh pogrebenii. *Rannoslavianskii mir.* 2007, no. 9, pp. 186-212.
- Belotcerkovskaia I.V. Grivny s korobkami iz riazano-okskikh mogilnikov. *Lesnaia i lesostepnaia zony Vostochnoi Evropy v epokhi rimskikh vliianii i Velikogo pereseleniia narodov. Konferentsiia 2* (eds. A.M. Vorontcov, I.O. Gavritukhin). Tula, 2010, vol. 1, pp. 75-100.

- Belotcerkovskaia I.V. Ob odnom tipe zhenskogo kostiama okskikh finnov gunnskogo i postgunnskogo vremeni. *Lesnaia i lesostepnaia zony Vostochnoi Evropy v epokhi rimskikh vlianii i Velikogo pereseleniia narodov. Konferentsiia 3* (eds. A.M. Vorontcov, I.O. Gavritukhin). Tula, 2012, pp. 55-78.
- Belotcerkovskaia I.V. Zhenskii kostium okskikh finnov V-VII vv. Traditsii i novatsii. *Rannelslavianskii mir*. 2014, no. 15, pp. 178-229.
- Belotcerkovskaia I.V., Akhmedov I.R. Raboty arkheologicheskoi ekspeditsii GIM na Oke: Nekotorye itogi i perspektivy izucheniia riazano-okskikh mogilnikov III-VII vv. n. e. *Arkheologicheskie otkrytiia 1991-2004gg. Evropeiskaia Rossiia* (ed. N.A. Makarov). Moskva, 2009, pp. 283-298.
- Bodianskii A.V. Arkheologicheskie nakhodki v Dneprovskom Nadporozhe. *Sovetskaia arkheologiya*, 1960, no. 1, pp. 274-277.
- Braichevskaia A.T. Poselenie u balki Iatceva. *Materialy po arkheologii SSSR*. Moskva, 1963, no. 108, pp. 251-282.
- Braichevskiy M.Yu. Pastyrskiy skarb. *Arkheologiya*. 1952, vol. 7, pp. 161-173.
- Didyk V.V., Liubichev M.V. Prykrasy z vyimchastymy emaliamy u baseini Siverskoho Dintsia: novi znakhidky. *Arkheolohichni litopys Livoberezhnoi Ukrainy*. 1998, no. 1-2, pp. 50-52.
- Dode Z.V. Kostium kak reprezentatsiia istoriko-kulturnoi realnosti: k voprosu o metode issledovaniia. *Strukturno-semioticheskie issledovaniia v arkheologii*. Donetsk, 2005, vol. 2, pp. 305-330.
- Egoreichenko A.A. Ochkoividnye podveski na territorii SSSR. *Sovetskaia arkheologiya*, 1991, no. 2, pp. 171-181.
- Egoreichenko A.A. Drevneishie gorodishcha Belorusskogo Polesia (VI v. do n. e. - II v. n. e.). Minsk, 1996.
- Egoreichenko A.A. Kultury shtrikhovannoi keramiki. Minsk, 2006.
- Egoreichenko A.A. Pamiatniki kultur shtrikhovannoi keramiki na Severo-zapade i v Tsentralnoi Belarusi. *Slaviane na territorii Belarusi v dogosudarstvennyi period: k 90-letiiu so dnia rozhdeniia Leonida Davydovicha Pobolia* (ed. O.N. Levko). Minsk, 2016, vol. 1, pp. 99-160.
- Egorkov A.N. Svoistva i rol svintcovo-oloviannykh splavov v "drevnostiakh antov". *Slaviane vostochnoi Evropy nakanune obrazovaniia Drevnerusskogo gosudarstva. Materialy mezhdunarodnoi konferentsii, posviashchennoi 110-letiiu so dnia rozhdeniia Ivana Ivanovicha Liapushkina (1902-1968) 3-5 dekabria 2012 g. Sankt-Peterburg* (eds. O.A. Shcheglova, V.M. Goriunova). Sankt-Peterburg, 2012, pp. 198-201.
- Egorkov A.N., Shcheglova O.A. Sostav svintcovo-oloviannykh splavov rannelslavianskikh kladov "drevnostei antov". *Arkheometriia ta okhorona istoriko-kulturnoi spadshchini*. 2000, no. 4, pp. 56-61.
- Furasev A.G. Polovozrastnye nabory ukrasheniia kruga varvarskikh vyemchatykh emalei. *Otdelu arkheologii Vostochnoi Evropy i Sibiri 70 let* (ed. A.Yu. Alekseev). Sankt-Peterburg, 2001, pp. 29-34.
- Furasev A.G. O vremeni poiavleniia palchatykh fibul dneprovskoi podgruppy (po materialam mogilnikov Iuzhnogo Kryma). *Lesnaia i lesostepnaia zony Vostochnoi Evropy v epokhi rimskikh vlianii i Velikogo pereseleniia narodov. Konferentsiia 2* (eds. A.M. Vorontcov, I.O. Gavritukhin). Tula, 2010, vol. 2, pp. 128-142.
- Gavritukhin I.O. Datirovka dneprovskikh kladov pervoi gruppy metodom sinkhronizatsii s drevnostiami drugikh territorii. *Rannelslavianskii mir*. 1996, no. 3, pp. 58-95.
- Gavritukhin I.O. Malenkie trapetsievidnye podveski s poloskoi iz pressovannykh toчек po nizhnemu kraiu. *Gistarychna-arkhealagichny zbornik*. 1997, no. 12, pp. 43-58.
- Gavritukhin I.O. Kompleksy prazhskoi kultury s datiruiushchimi veshchami. *Archeologia o poczatkach Slowian* (eds. P. Kaczanowski, M. Parczewski). Kraków, 2005, pp. 401-461.
- Gavritukhin I.O., Oblomskii A.M. Dneprovskoe Levoberezhie na zare srednevekovia: dinamika istoriko-kulturnykh protsessov i klady. *Rannelslavianskii mir*. 1996, no. 3, pp. 140-148.
- Gavritukhin I.O., Piankov A.V. Drevnosti i pamiatniki VIII-IX vekov. *Krym, Severo-Vostochnoe Prichernomore i Zakavkaze v epokhu srednevekovia IV-XIII veka*. Moskva, 2003, pp. 191-193.
- Gavritukhin I.O., Shcheglova O.A. Gruppy dneprovskikh rannelsrednevekovykh kladov. *Rannelslavianskii mir*, 1996, no. 3, pp. 53-57.
- Goriunova B.M. Poselenie Kartamyshevo II (postzarubinetckaia epokha na Verkhnem Pcle). *Kulturnye transformatsii i vzaimovlianiia v Dneprovskom regione na iskhode rimskogo vremeni i v rannem srednevekovie* (eds. V.M. Goriunova, O.A. Shcheglova). Sankt-Peterburg, 2004, pp. 45-87.
- Kasparova K.V. Mogilnik i poselenie u der. Otverzhihi. *Materialy po arkheologii SSSR*. 1969, no. 160, pp. 131-168.
- Kazanskii M.M. Arkheologicheskaia situatsiia v Srednem Podneprove v VII v. *Rannelslavianskii mir*. 2014, no. 15, pp. 138-177.
- Korzukhina G.F. Predmety ubora s vyemchatymi emaliamy V - pervoi poloviny VI v. n. e. v Srednem Podneprove. Leningrad, 1978.
- Korzukhina G.F. Klady i sluchainye nakhodki veshchei kruga "drevnostei antov" v Srednem Podneprove. Katalog pamiatnikov. *Materialy po arkheologii, istorii i etnografii Tavrii*. 1996, vol. 5, pp. 352-435, 586-705.
- Levada M.E. Sukhonosivka. *Terra barbarica. Monumenta Archaeologica Barbarica, Series Gemina* (eds. A. Urbaniak, R. Prochowicz, I. Jakubczyk, M. Levada, J. Schuster). Łódź; Warszawa, 2010, vol. 2, pp. 557-594.
- Levchenko D.I. Nekotorye nakhodki VI-VII vv. s territorii Poltavshchiny. *Poltavskiy arkheolohichnyi zbirnyk za 1999*. Poltava, 1999, pp. 163-169.
- Makarenko M. Borzenski emali y stari emali Ukrainy vzhali. *Chernihiv i Pivnichne Livoberezhzhia. Ohliady, rozvidky, materialy*. Kyiv, 1927, vol. 23, pp. 80-100.
- Makhno Ye.V. Typy pokhovan ta planuvanniia Kompaniivskoho mohylnya. *Seredni viky na Ukraini* (ed. F.P. Shevchenko). Kyiv, 1971, no. 1, pp. 87-95.
- Mikheev V.K. Otchet ob arkheologicheskikh issledovaniakh Srednevekovoi arkheologicheskoi ekspeditsii Kharkovskogo gosudarstvennogo universiteta v 1978 g. *Naukovyi arkhiv Instytutu arkheologii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, f. e. 1978/72.
- Mikheev V.K. Podone v sostave Khazarskogo kaganata. Kharkiv, 1985.
- Nekrasova A.N. Pamiatniki cherniakhovskoi kultury Dneprovskogo Levoberezhia. *Goty i Rim* (ed. R.V. Terpilovskii). Kyiv, 2006, pp. 87-200.

- Oblomskiy A.M. Typy pokhovan na cherniakhivskomu mohylnyku Kompaniitsi (etnokulturna interpretatsiia). *Arkheolohiia*. 1999, no. 4, pp. 76-88.
- Oblomskii A.M., Rodinkova V.E. Etnokulturnyi perelom v Podneprove v VII v. n. e. Khronologiiia sobytii. *Kratkie soobshcheniia Instituta arkheologii*. 2014, no. 235, pp. 381-404.
- Oblomskii A.M., Terpilovskii R.V. Predmety ubora s vyemchatymi emaliami na territorii lesostepnoi zony Vostochnoi Evropy (dopolnenie svodov G.F. Korzukhinoi, I.K. Frolova i E.L. Gorokhovskogo). *Rannelslavianskii mir*. 2007, no. 10, pp. 113-141.
- Prykhodniuk O.M. Pastyrskiy skarb 1992 roku. *Arkheolohichniy litopys Livoberezhnoi Ukrainy*. 1998, no. 1-2, pp. 94-99.
- Prykhodniuk O.M. Pastyrske horodyshche. Kyiv; Chernivtsi, 2005.
- Prikhodniuk O.M., Padin V.A., Tikhonov N.G. Trubchevskii klad antskogo vremeni. *Materialy I tys. n. e. po arkheologii i istorii Ukrainy i Vengrii* (ed. O.M. Prikhodniuk). Kyiv, 1996, pp. 79-102.
- Rodinkova V.E. Lokalnye raznovidnosti zhenskogo metallicheskogo ubora VII v. v Podneprove. *Chteniia, posviashchennnye 100-letiiu deiatelnosti Vasiliia Alekseevicha Gorodtsova v Gosudarstvennom istoricheskom muzee. Tezisy konferentsii* (ed. N.I. Shishlin). Moskva, 2003, vol. 2, pp. 113-117.
- Rodinkova V.E. Dneprovskie fibuly s kaimoi iz ptichikh golov. *Kulturnye transformatsii i vzaimovliianiia v Dneprovskom regione na iskhode rimskogo vremeni i v rannem srednevekovye* (eds. V.M. Goriunova, O.A. Shcheglova). Sankt-Peterburg, 2004, pp. 233-243.
- Rodinkova V.E. K voprosu o tipologicheskom razvitii antropomorfnykh fibul (prostye formy). *Rossiiskaia arkheologiiia*, 2006, no. 3, pp. 41-51.
- Rodinkova V.E. Rannesrednevekovyi zhenskii ubor Podneprovia: traditsii i vliianiia. *Trudy II (XVIII) Vserossiiskogo arkheologicheskogo sezda v Suzdale*. Moskva, 2008, vol. 2, pp. 280-285.
- Rodinkova V.E. Zhenskii kostium dneprovskikh plemen v epokhu Velikogo pereseleniia narodov: sovremennoe sostoianie issledovaniia. *Novye issledovaniia po arkheologii stran SNG i Baltii. Materialy Shkoly molodykh arkheologov. Kirillov, 3-12 sentiabria 2011 g.* (ed. V.E. Rodinkova). Moskva, 2011, pp. 239-265.
- Rodinkova V.E. Novaia nakhodka vizantiiskogo serebriianogo sosuda s kleimom v Vostochnoi Evrope. *Rossiiskaia arkheologiiia*. 2012, no. 4, pp. 151-158.
- Rodinkova V.E. Rannelslavianskii zhenskii ubor rimskogo i rannesrednevekovogo vremeni (problemy izucheniiia istochnikov). *Kratkie soobshcheniia Instituta arkheologii*. 2014, no. 233, pp. 89-99.
- Rodinkova V.E., Saprykina I.A. Rannesrednevekovye klady Sudzhanshchiny: novye nakhodki i issledovaniia. *Sudzha i sudzhane v otechestvennoi i zarubezhnoi istorii i kulture: sbornik statei i materialov* (ed. A.I. Razdorskii). Kursk, 2015, pp. 39-49.
- Spitcyn A.A. Predmety s vyemchatoi emaliu. *Zapiski Otdeleniia russkoi i slavianskoi arkheologii*. 1903, vol. 5, no. 1, pp. 160-192.
- Suprunenko O.B., Volodarets-Urbanovych Ya.V., Puholovok Yu.O. Kompleks kola "Martynivky" z Poltav (Poltavskiy skarb 2014 r.). *In Sclavenia terra*. Kyiv, 2016, no. 1, pp. 91-131.
- Khairedinova E.A. Fibuly i ukrasheniia kruga "drevnostei antov" v kostiime varvarov rannesrednevekovogo Kryma. *Skify. Khazary. Slaviane. Drevniia Rus. Materialy mezhdunar. nauch. konf.* Sankt-Peterburg, 1998, pp. 112-113.
- Khoinovskii I.A. Kratkie arkheologicheskie svedeniia o predkakh slavian i Rusi i opis drevnostei, sobrannykh mnoiu. S obiasneniiami i XX tablitsami risunkov. Kiev, 1896.
- Shcheglova O.A. O dvukh gruppakh "drevnostei antov" v srednem Podneprove. *Materialy i issledovaniia po arkheologii Dneprovskogo Levoberezhia* (ed. R.V. Terpilovskii). Kursk, 1990, pp. 162-204.
- Shcheglova O.A. Zhenskii ubor iz kladov "drevnostei antov": gotskoe vliianie ili gotskoe nasledie? *Stratum plus*. 1999, no. 5, pp. 287-312.
- Shcheglova O.A. Svintcovo-oloviannye ukrasheniia VIII-X vv. na severo-zapade Vostochnoi Evropy. *Ladoga i ee sosedii v epokhu srednevekovia* (ed. A.N. Kirpichnikov). Sankt-Peterburg, 2002, pp. 134-150.
- Shcheglova O.A. Volny rasprostraneniia veshchei iz Podunavia na Severo-Vostok v VI-VIII vv. kak otrazhenie migratsii ili kulturnykh vliianiia. *Slozhenie russkoi gosudarstvennosti v kontekste rannesrednevekovoi istorii Starogo Sveta: mat-ly Mezhdunar. konfer., sostoiavsheisia 14-18 maia 2007 goda v Gosudarstvennom Ermitazhe* (eds. B.S. Korotkevich, D.A. Machinskii, T.B. Senichenkova). Sankt-Peterburg, 2009, pp. 39-65.
- Shcheglova O.A., Rodinkova V.E. Krymskie motivy v "drevnostiakh antov". *Bospor Kimmeriiskii i varvarskii mir v period antichnosti i srednevekovia. Mat-ly IV Bosporskikh chtenii* (ed. V.N. Zinko). Kerch, 2003, pp. 295-298.
- Volodarets-Urbanovych Ya.V. Braslety V - pershoi polovyny VIII st. z Poltavshchyny: novi znakhidky. *Arkheolohiia*, 2015, no. 2, pp. 92-107.
- Volodarets-Urbanovych Ya.V. Lyvarni formochky slovian rannoho serednovichchia: reinterpretatsiia znakhidok. *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 2017, no. 1 (22), pp. 323-338.
- Volodarets-Urbanovych Ya.V., Sydorenko O.V. Pro obstezhennia mistisia znakhidky Khyttsivskoho ("Lubenskoho") skarbu. *Starozhytnosti Posullia: zbirnyk naukovykh prats* (ed. O.B. Suprunenko). Kyiv, 2016, pp. 119-132.
- Voronina R.F., Zelentsova O.V., Engovatova A.V. Nikitinskii mogilnik: publikatsiia materialov raskopok 1977-1978 gg. Moskva, 2005.
- Vynokur I.S. Slovianski yuveliry Podnistrovia (za materialamy doslidzhen Bernashivskoho kompleksu seredyny I tys. n. e.). Kamianets-Podilskiy, 1997.
- Vynokur I.S. Yuvelirnyi kompleks rannoserednovichnykh slovian. *Archaeoslavica*. 1998, no. 3, pp. 209-226.
- Vynokur I.S., Mehei V.P. Yuvelirna maisternia rannoserednovichnykh slovian. *Arkheolohiia*. 1992, no. 3, pp. 82-95.
- Zolotnytska T.M., Suprunenko O.B. Hlynskyi kurhannyi nekropol. *Poltavskiy arkheolohichniy zbirnyk za 1999*. Poltava, 1999, pp. 188-211.